

Ambitiedocument

Programma Leeuwarden Oost

Een nieuwe generatie met meer toekomstperspectief

‘Wat ik zou willen, is een grote voetbalkooi. Aan deze kant van de wijk. Niet over de grote weg, want daar mag ik niet alleen heen. Zo groot dat we ook andere sporten kunnen doen en dat de bal niet tegen de huizen komt. En meer buiten leren, bijvoorbeeld leren over de natuur in de natuur. We doen nu niets buiten. Ook niet gym. We hebben wel eens gezwommen bij het strandje, maar er waren te veel kinderen zonder zwemdiploma, dus dat was te gevaarlijk. We hebben ook schoolschaatsen gehad, maar er waren niet genoeg ouders om ons te brengen. Daarom hield dat op.

Ik denk niet dat ik hier nog woon als ik groot ben. Ik ken niet zo veel andere plekken. Die wil ik wel ontdekken. Nee, ik wil niet weg omdat het hier niet fijn is, maar ik wil meer zien van de wereld!’

Sem, 10 jaar (Vrijheidswijk)

‘Een plek om te chillen voor jongeren uit de buurt. Dat missen we. Op een plek waar het leeg is, waar ouderen geen last van ons hebben. De wijkagent komt nu vaak langs. Dat willen wij ook niet. Er is hier gewoon weinig te doen. Ook voor kinderen. Een speeltuin zou ook mooi zijn.’

Dairyson, 17 jaar (Bilgaard)

BLEEKLAAN

HEEL VEEL OUDJES EN OUDE HUIZEN
EN VEEL BESTUURDERS OP DE DRUKKE WEG
BUREN EN MUREN
PALEN EN BOMEN
VANUIT MIJN KAMER KAN IK HET PLEIN HOREN
DE VEEL TE GROTE HOND TREKT DE BUURVROUW
NAAR HET EINDE VAN DE STRAAT
TOTDAT DE BUURVROUW WIT MOE IS
NA EEN NACHT VOOR LAWAAI

Iram Esinti, 11 jaar
Kinderdichter van Leeuwarden 2021

Wij doen mee!

Met onze handtekening verbinden wij ons als partner aan de ambities voor het Programma Leeuwarden Oost. Wij zetten ons als coalitie in voor het realiseren van de gezamenlijk geformuleerde ambities in dit document. Dat doen we nadrukkelijk samen. Dit vraagt dat we open, eerlijk en duidelijk zijn over onze inzet en de mogelijkheden om bij te dragen. En dat we elkaar hierop kunnen aanspreken. Dan ontstaat de mogelijkheid om te experimenteren en te leren van wat werkt, maar ook van wat minder succesvol is.

Het Programma Leeuwarden Oost wordt een omvangrijk en langdurig programma. We kijken vanuit verschillende invalshoeken en belangen naar het gebied. We delen echter de hoofdlijnen en doelen die in dit ambitiedocument zijn vastgelegd en we stellen het perspectief van de bewoner centraal. Daarmee hebben we bij verschil van inzicht altijd een gedeelde visie om op terug te grijpen en kunnen we samen onderzoeken hoe we het beste bereiken waar we gezamenlijk voor willen staan.

Leeuwarden, 2021

Namens alle partners:

bewoners: de bewonersraad, Nieuw Elan, bewonersorganisaties, wijkpanels en -verenigingen, de 'multicultigroep' en initiatiefgroep Leeuwarden schuldenvrij

woningcorporaties: WoonFriesland en Elkien

veiligheid: politie en Openbaar Ministerie

werkgevers: Omrin, SIP bouwtechniek, Bandsma Bultje Topmovers, P. de Vries installatietechnieken BV, Bouwzorg Fryslân BV en Worketeers

zorg: De Friesland en de GGD

scholen: Proloog, Protestants Christelijk Basisonderwijs Leeuwarden, ROC Friese Poort, ROC Friesland College, NHL Stenden Hogeschool, Hogeschool Van Hall Larenstein, OVO Fryslân-Noord (OSG Piter Jelles) en Rijksuniversiteit Groningen/Campus Fryslân (RUG/CF)

maatschappelijke organisaties: het Healthy Ageing Network Northern Netherlands (HANNN), de Moedige Dialoog, Kredietbank, Amaryllis, JINC

culturele organisaties: LF2028, Kunstkade

sport: BV Sport en Cambuur Verbindt

vrijwilligersorganisaties: V-O-L (Vrijwilligers Organisaties Leeuwarden), diverse vrijwilligersorganisaties

overheid: gemeente Leeuwarden en het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties

De coalitie zal zich gedurende het programma verder uitbreiden. We staan open voor iedereen die een waardevolle bijdrage kan en wil leveren aan het verwezenlijken van de ambitie.

Inhoud

Woord vooraf	7
Het document in vogelvlucht	10
Aanleiding	12
De ambitie voor Leeuwarden Oost	15
Integrale aanpak	17
Vier thema's	19
Leren	21
Werken	24
Wonen	27
Gezondheid	31
Uitgangspunten en werkwijzen	36
Naar een programmaplan	42

Bijlage 1 - impressie van de resultaten van de wijkenquête

Bijlage 2 - de wijken in cijfers

Woord vooraf

Als coalitie van meer dan 30 maatschappelijke en bewonersorganisaties werken we toe naar een Programma Leeuwarden Oost. Een langjarig programma om de kloof tussen de kansrijke en kansarme wijken in de stad te verkleinen. De komende periode stellen we een plan op voor hoe we ons als coalitie de komende twintig jaar willen inzetten in de wijken Oud-Oost, Bilgaard, de Vrijheidswijk, Heechterp-Schieringen en Camminghaburen. Dit ambitiedocument is de eerste stap naar dat plan. Het schetst onze gezamenlijke ambitie en doelstellingen.

Wij zijn niet de enige gemeente die ziet dat er stedelijke gebieden zijn waar bewoners niet dezelfde kansen hebben als in de rest van Nederland. In mei heeft Leeuwarden, samen met veertien andere gemeenten, een manifest aangeboden aan de Tweede Kamer: 'Dicht de Kloof!'. Hierin roepen we het nieuwe kabinet op 400 miljoen euro beschikbaar te stellen om in deze gebieden te investeren en de kloof te kunnen dichten.

Voor Leeuwarden worden de vijf wijken in Leeuwarden Oost in het manifest genoemd. Ik heb die wijken het afgelopen jaar bezocht en veel mensen gesproken. Dan zie en hoor je hoe betrokken mensen zijn bij hun wijken, maar ook waarom het zo belangrijk is hier aan de slag te gaan om een verschil te maken. Wat moeten en kunnen we nu doen om de generatie van de toekomst meer kansen te bieden? Ook als het geld uit Den Haag er niet komt. Natuurlijk zullen we dan onze doelen moeten bijstellen. Maar de intentie om te investeren in Leeuwarden Oost blijft. De wijken moeten weer mee kunnen komen, zodat bewoners (weer) perspectief hebben. Om te bepalen wat dit per wijk vraagt, stellen we naast dit document met de bewoners(organisaties) wijkvisies op. De vijf wijken vormen samen een derde deel van de

stad. Wanneer deze wijken achterblijven, is dat nadelig voor de hele stad. Maar andersom: als de bewoners in deze wijken kansen krijgen, profiteert de hele stad daarvan. Investeren in Leeuwarden Oost is investeren in de stad Leeuwarden.

Het belangrijkste voor mij is dat het Programma Leeuwarden Oost geen programma is van de gemeente. De gemeente kan het niet alleen. We doen het samen. Iedereen die een bijdrage kan leveren, is betrokken. Bewonersorganisaties, vrijwilligersorganisaties, het onderwijs, bedrijfsleven, de zorg, culturele organisaties, politie, sociale partners. Iedereen doet mee. In deze fase zijn de bewoners via de bewonersorganisaties vertegenwoordigd. In de uitvoering doen we een beroep op alle inwoners van de wijk. Alleen samen kunnen we van Leeuwarden Oost een gebied maken waar mensen graag willen wonen en waar kinderen veilig opgroeien en dezelfde kansen krijgen als kinderen in andere wijken. Alle coalitiepartners zien dat hier een geweldige kans ligt om het dit keer anders te doen. En beter! Omdat we geen project opzetten, maar een langdurige samenwerking aangaan om de opdracht die we in deze wijken hebben gezamenlijk op te pakken. Zodat we niet alleen aan onderwijs werken, alleen de werkloosheid aanpakken of alleen huizen bouwen, maar de achterstanden in samenhang te lijf gaan en zo de leefbaarheid en veiligheid vergroten.

Dit enthousiasme zie je terug in het ambitiedocument. Alle partners in de coalitie leggen de lat hoog. Als ik zie met hoeveel energie er nu al aan dit ambitiedocument is gewerkt en hoeveel energie het ook oproept, weet ik zeker dat we hierna samen een even ambitieus programmaplan opstellen.

Sybrand Buma

Burgemeester van Leeuwarden

Kinderburgemeesters aan het woord

Als kinderborgemeester en loco-kinderburgemeester delen wij de ambitie van dit plan. Het is goed dat alle kinderen gelijke kansen krijgen. Wij vinden het ook belangrijk dat alle kinderen kunnen sporten of dat zij lid kunnen zijn van een club. Zeker als het thuis niet altijd fijn is, is het belangrijk om even ergens anders te kunnen zijn, ook als afleiding van de problemen. Wij hopen dat het plan ervoor zorgt dat alle kinderen kunnen opgroeien in een veilige woning en een veilige omgeving.

Het zou goed zijn als jongeren die in hun directe omgeving niemand hebben die hun kan helpen of waar-

mee ze kunnen praten een coach krijgen. Dat kan een jongere zijn die goed begrijpt welke vragen en problemen je kunt hebben. Maar het kan ook een volwassene zijn, die al iets meer levenservaring heeft. Dat kan ook per jongere verschillen. Het belangrijkste is dat iedere jongere iemand heeft waarmee ze kunnen praten en die kan helpen als dat nodig is.

Als je al op jonge leeftijd met deze begeleiding begint, is de kans op een betere toekomst voor kinderen waarschijnlijk groter. Het zou naar ons idee niet uit moeten maken waar je geboren wordt voor de kansen die je als kind hebt op een gelukkig en gezond leven.

Thirza Huitema

Kinderburgemeester Leeuwarden

Zara Bootsma

Loco-kinderburgemeester Leeuwarden

Een indruk van waar bewoners trots op zijn

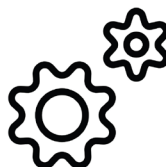
+ Veel creatief talent + Groot oplossend vermogen + Zelflerend vermogen + Elkaar helpen + Actief jongerenwerk + Taal- en voorleesvrijwilligers + Talent om te leren + Fijne school

+ Actieve vrijwilligers + Positieve ideeën + Doe-mentaliteit + Klussers, kappers, verzorgers en techneuten + Mooie pluk- en moestuin

Leren en ontwikkelen

Werken en participeren

Wonen

Gezondheid

+ Knusse buurten + Gezellig en gemoedelijkheid + Sociale wijk + Monumentale panden + Veel groen en natuur + Alles dichtbij
+ Goed openbaar vervoer + Lieve mensen
+ Grote diversiteit aan mensen en cultuur
+ Fijne supermarkt + Mooie streetart
+ Gastvrijheid + Actieve buurtapps
+ Betrokkenheid

+ Hulpvaardige bewoners + Veel organisatietalent + Groene vingers + Heel veel sporttalent + Ruimte! + Empathie
+ Veel dierenliefhebbers + Mooie voetbalkooi + Heerlijk uitzicht + Talent om te genieten!

In dit ambitiedocument leggen we als partners van het Programma Leeuwarden Oost vast waaraan we willen werken in de wijken Oud-Oost, Bilgaard, de Vrijheidswijk, Heechterp-Schieringen en Camminghaburen. Dit document is tot stand gekomen op basis van diverse sessies van maatschappelijke organisaties en bewonersorganisaties over de opgaven in de wijken en de thema's: leren, werk, wonen en gezondheid.

Kern van de aanpak: waarin onderscheidt het programma zich van wat er al gebeurt?

Duur (20 jaar) - integraal - brede coalitie (maatschappelijke organisaties, bewonersorganisaties en gemeente) - opgavegericht en programmatische aanpak - focus op nieuwe generatie bewoners - gericht op:

- innovaties
- systeemdoorbraken
- grootschalige samenwerking

Samenstelling woningen uit balans:

Concentratie goedkope woningen, illegale verhuur en weinig woningen voor starters door opkoop goedkope woningen voor (kamer)verhuur

WOZ-waarde	Lwd Oost 119.000	Lwd 143.000	G40 205.000
Sociale huurwoningen	Lwd Oost 41%	Lwd 28,2%	G40 32%

Criminaliteit en gevoel van onveiligheid:

Relatief hoge criminaliteitscijfers

Veiligheidsprestatie-index	Lwd Oost 6,48	Lwd 7,7	
Aantal misdrijven, per 1000 inw/jaar	Lwd Oost 51	Lwd 47	G40 44
Meldingen sociale overlast, per 1000 inw/jaar	Lwd Oost 17	Lwd 12	

Structurele armoede:

Veel langdurige armoede, veel bewoners in de schuldhulpverlening en beperkt perspectief op beter inkomen

Percentage bijstand	Lwd Oost 11,7	Lwd 7,6	G40 4,6
Inkomen	Lwd Oost 19.795	Lwd 23.000	G40 25.300
Niet of nauwelijks rondkomen	Lwd Oost 19,5%	Lwd 13%	

Kwaliteit van de openbare ruimte:

Bewoners beoordelen de omgeving in delen als onvoldoende door (zwerf)afval en slechte staat van onderhoud

Rapportcijfer schoon, heel, veilig	Lwd Oost 7,4	Lwd 8,7	
Binding met de wijk	Lwd Oost 30%	Lwd 39%	

Jeugd:

Relatief veel vroegtijdige schoolverlaters en laaggeletterdheid, onderwijsachterstanden, relatief veel gebruik van jeugdzorg

Voortijdig schoolverlater	Lwd oost 3,1%	Lwd 2,8%	G40 2,5%
Kinder in armoede	Lwd oost 30,1%	Lwd 16,9%	
Havo of hoger	Lwd Oost 28,0%	Lwd 39,5%	G40 43%
Risico onderwijs-achterstanden 2-12 jaar	Lwd Oost 24%	Lwd 13%	

Gezondheid blijft achter:

Relatief veel gebruik van hulp- en zorgaanbod, multiproblematiek en meer gezondheidsrisico's

Gezond	Lwd Oost 68%	Lwd 74%	G40 72%
Bewoners in participatietrajecten	Lwd Oost 13,2%	Lwd 8%	
Sociale index	Lwd Oost 5,52	Lwd 6,6	

De inwoners van Leeuwarden Oost ervaren een goede kwaliteit van leven en hebben perspectief op leren, werk, wonen en gezondheid.

Goede kwaliteit van leven:

- bestaanszekerheid: een schuldenvrij stadsdeel voor de nieuwe generatie
- kanselijkheid: geen jongeren meer in de bijstand
- leefbaarheid: actieve en veilige wijken waar het plezierig wonen is
- vertrouwen: mens eerst, systeem volgt

Leren

Bewoners ervaren mogelijkheden om zich zo te ontwikkelen dat ze het beste uit zichzelf kunnen halen en hun capaciteit en talenten optimaal kunnen benutten.

Werken

Over twintig jaar staan er geen jongeren meer langs de kant, zij hebben betaald werk of participeren op een andere voor hen en de wijk waardevolle wijze.

Wonen

Mensen kiezen er bewust voor in Leeuwarden Oost te blijven of te gaan wonen vanwege de kwaliteit van de woonomgeving, het woningaanbod en de betaalbaarheid.

Gezondheid

Bewoners van Leeuwarden Oost hebben dezelfde kansen en mogelijkheden om in een goede gezondheid op te groeien en oud te worden als alle Leeuwarders.

Leren:

- Kinderen en jongeren vallen niet meer uit op school en stappen in het voortgezet onderwijs niet meer over naar een lager onderwijsniveau.
- Er is voor alle kinderen en jongeren structureel extra leer- en ontwikkeltijd op kinderopvang, scholen en in de omgeving.
- Ouderbetrokkenheid is toegenomen en ouders hebben meer (taal)vaardigheden om hun kinderen te ondersteunen in hun ontwikkeling.
- Alle kinderen en jongeren kunnen kiezen voor een coach/rolmodel tijdens hun schoolcarrière.
- Bewoners hebben dankzij vernieuwende opleidingstrajecten voldoende certificaten en/of vakmanschap om een baan te vinden.
- Jongeren zijn weerbaarder en signalen worden vroeger opgepakt, waardoor jongeren minder jeugdzorg nodig hebben.

Werken:

- Werkgevers en hun partners bieden meer baangaranties, ontwikkelingsmogelijkheden en stageplaatsen (op maat) voor (werkende) bewoners.
- Geen jongeren meer in de bijstand.
- Meer jongeren kiezen bewuster voor een sector met kans op duurzaam werk.
- Werken loont meer en er zijn minder drempels om te kunnen werken: meer vaste contracten, mogelijkheden voor omscholing en kinderopvang.
- Door deel te nemen aan wijkverbetering krijgen bewoners waardering (bijvoorbeeld opleidingsmogelijkheden of een vergoeding) en ervaren zij minder afstand tot de arbeidsmarkt.
- Ondernijende criminele activiteiten worden aangepakt, waardoor jongeren hiermee minder in aanraking komen.

Wonen:

- Er zijn meer mogelijkheden voor een wooncarrière in de wijk door een gevarieerde woningvoorraad voor diverse (inkomens)groepen.
- Mensen met een laag inkomen hebben een woning met betaalbare vaste (energie)lasten en er zijn geen huisuitzettingen door betalingsachterstanden.
- Bewoners wonen in een gezondere woning (schimmelvrij, koel en geventileerd) en ervaren een betere kwaliteit van wonen.
- Bewoners zijn tevredener over de kwaliteit van hun woonomgeving; minder zwerfafval, klimaatbestendig, nodigt uit tot spel, ontmoeten en bewegen.
- Het aantal verhuizingen, de leefbaarheid (VPI) en overlast zijn meer gestabiliseerd en mensen kennen hun buren voldoende.
- Bewoners ervaren een goed particulier verhuurderschap met goed contact met de verhuurder, eerlijke huurprijzen en tijdig onderhoud.

Gezondheid:

- Bewoners voelen zich gezonder en hebben minder zorg en ondersteuning nodig.
- Bewoners komen financieel beter rond en ervaren minder stress.
- Er komen geen jongeren meer in problematische schulden door vroegtijdig en adequaat handelen.
- Kinderen en jongeren hebben vaker een goede start en een stabiel en veilig thuis, waardoor er minder gebruik wordt gemaakt van jeugdhulp en jeugdbeschermende maatregelen.
- Bewoners bewegen voldoende en hebben meer vaardigheden om gezond te leven.
- Bewoners hebben meer betekenisvolle, informele contacten (familie, vrienden, buren en/of collega's) en kunnen vertrouwen op professionals die maatwerk leveren.

Aanleiding

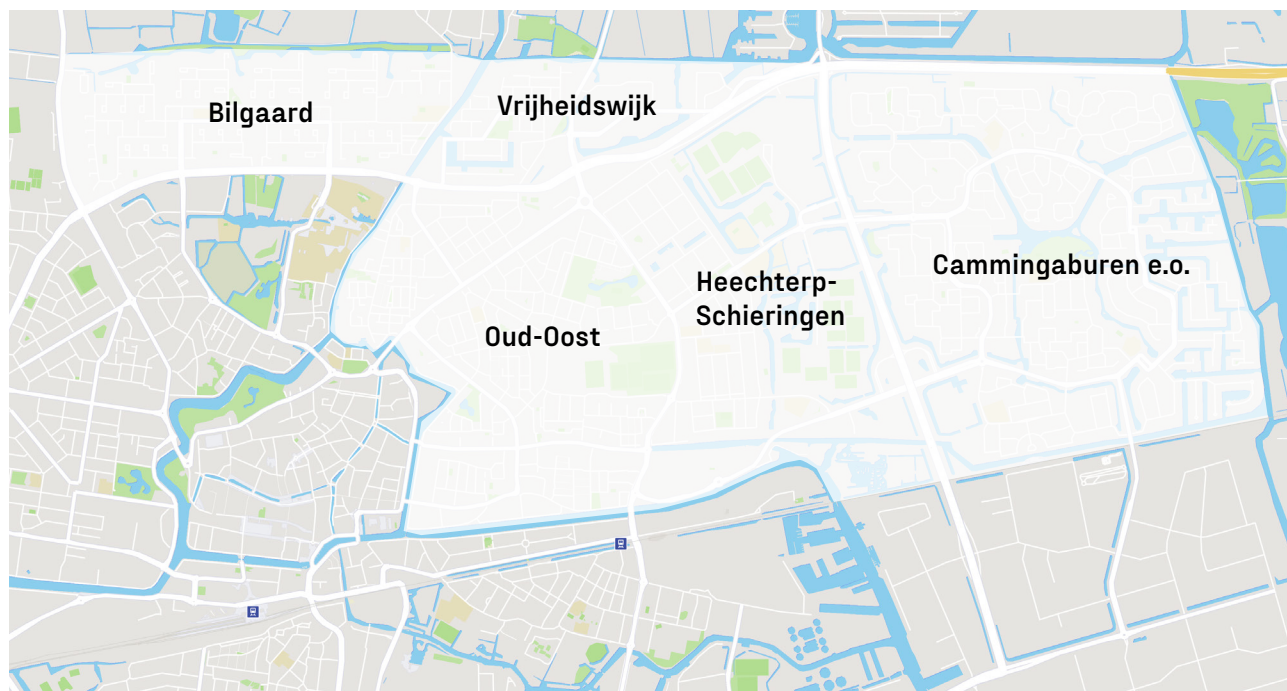
De gemeente Leeuwarden telt zo'n 125.000 inwoners, de stad rond de 93.500. Van hen wonen er ruim 36.000 in Oud-Oost, Bilgaard, de Vrijheidswijk, Heechterp-Schieringen en Camminghaburen. Oftewel, in Leeuwarden Oost. Het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties heeft dit gebied vanwege de cijfers uit de leefbarometer aangewezen als stedelijk vernieuwingsgebied. Leeuwarden wil een stad zijn waar iedereen dezelfde kansen en mogelijkheden heeft.

Leeuwarden Oost heeft veel te bieden. Dit deel van de stad heeft mooie groene plekken. Veel bewoners zijn betrokken bij hun buurt. En er is volop talent aanwezig. Dat blijkt uit de bewonersenquête die in de aanloop naar dit programma is uitgezet en dat zie je terug in de vele buurt- en wijkinitiatieven. Leeuwarden Oost is echter ook een gebied waar verschillende problemen samenkomen. Je vindt er achterstanden die soms van generatie op generatie worden doorgegeven. Deze achterstanden concentreren zich rond vier thema's, die nauw met elkaar samenhangen: leren, werk, wonen en gezondheid. Het terugdringen van achterstand is een complexe uitdaging die een lange adem vraagt.

Samen met veertien andere gemeenten heeft Leeuwarden het nieuwe kabinet opgeroepen extra geld uit te trekken voor het herstel van perspectief in kwetsbare stedelijke gebieden. We werken vanuit een perspectief van 20 jaar. Dan kunnen we een generatie lang extra investeren in deze wijken. Onafhankelijk van welke politieke wind er waait. Geen eenmalig project, maar een programma waarin we stap voor stap bepalen wat er nodig is en wat we doen om de achterstanden in te lopen.

WAAROM DEZE WIJKEN? Het programma richt zich op de wijken Oud-Oost, Bilgaard, de Vrijheidswijk, Heechterp-Schieringen en Camminghaburen. Inwoners van deze wijken hebben nu minder kansen op een goede kwaliteit van leven. Om de problemen in samenhang aan te kunnen pakken, is het belangrijk dat we voor een aaneengesloten gebied kiezen.

De noordkant van Camminghaburen wordt gezien als een zogenaamde 'kantelwijk'. De problemen zijn hier nu nog niet zo groot als in de andere vier wijken in Oost, maar er is wel een risico dat ze toenemen. De

coronacrisis liet dit ook zien. Het aantal mensen in de WW en met gezondheidsproblemen nam hier sterk toe. Zo gaf ruim 35% van de bewoners in een wijkenquête aan dat hun mentale gezondheid door corona slechter was geworden, 4% meer dan gemiddeld in Leeuwarden Oost. Door Camminghaburen mee te nemen in het Programma Leeuwarden Oost, kunnen we voorkomen dat de problemen ernstiger worden.

NATIONAAL PROGRAMMA ROTTERDAM ZUID

In Rotterdam Zuid werken ze al tien jaar met een programma om achterstanden aan te pakken. Met succes. Het Nationaal Programma Rotterdam Zuid zorgt voor verandering. Er komen meer mensen uit de armoede, meer jongeren maken hun opleiding af en bewoners voelen zich veiliger. Een van de sleutels tot het succes is dat het programma de mens voorop stelt. Daarnaast blijkt de duur van het programma een belangrijke succesfactor. Niet steeds nieuwe dingen proberen, die vervolgens weer ophouden als de financiering stopt, maar voor langere tijd investeren in wat werkt.

Voor de vijftien stedelijke gebieden is Rotterdam Zuid een voorbeeld. We kunnen er veel van leren. Maar zoals ze in Rotterdam ook zeggen, kopiëren heeft geen zin. 'Wat je vooral nodig hebt, zijn bepaalde mensen die hun eigen doorleefde werkelijkheid hebben van wat er nodig is. Die daar de gemeenschappelijke urgentie omheen kunnen organiseren. Die volhardend zijn. Dat is allemaal cruciaal: doorleving, urgentie en volharding.' Die les nemen we in Leeuwarden mee.

Bron: Het verhaal van NPRZ: het Nationaal Programma Rotterdam-Zuid en wat anderen daarvan kunnen leren (Willem van Spijker en Pieter Tops).

DE KERN VAN DE AANPAK In Leeuwarden Oost gebeurt al veel. Er zijn tal van buurtinitiatieven en -activiteiten, zowel van bewoners als van maatschappelijke organisaties. Denk aan de buurtkamers in Bilgaard en Heechterp-Schieringen, Groen Verbindt, dat groen en ontmoeten samenbrengt in Camminghaburen, de samenwerking tussen wijkpanel en wijkvereniging in de Vrijheidswijk en het Netwerkcentrum in Oud-Oost. Daarnaast zijn er maar liefst zeven Integrale Kindcentra (IKC's), waarin scholen, kinderopvang en jeugdondersteuning samenwerken.

De gemeente werkt daarnaast ook in deze wijken aan stedelijk beleid, waaronder Kansen voor kinderen, Jongeren op Gezond Gewicht, huisvesting en het programma onderwijs, economie en arbeidsmarkt. Belangrijk zijn verder de geplande herstructurering van Heechterp-Schieringen en het project Nieuw Oud Oost, dat een nieuwe invulling geeft aan de locatie waar nu het Cambuurstadion staat.

Al die activiteiten, initiatieven en plannen zijn belangrijk. Ze gaan ook gewoon door en het Programma Leeuwarden Oost sluit erop aan. Maar om een verschil te kunnen maken, leggen we het accent vooral op dingen anders doen en andere dingen doen. Daarmee valt dus niet alles binnen het programma maar richten we ons op vernieuwing en het organiseren van samenhang.

De kern van de aanpak is dat we werken aan:

- innovaties
- systeemdoorbraken
- grootschalige samenwerking

Het programma verbindt dus wat er al is en levert een plus op het bestaande. Alle partners werken samen om vanuit hun deskundigheid, bevoegdheden en verantwoordelijkheid een bijdrage te leveren aan het geheel. Bovendien hebben we twintig jaar. We kunnen dus ook verder vooruit kijken.

TWINTIG JAAR

Hoe lang is twintig jaar? Denk eens terug aan het begin van deze eeuw. Twintig jaar geleden. De bekende Nokia met het gekleurde frontje was net op de markt, de BlackBerry kwam eraan. De iPhone bestond nog niet en van Android had nog niemand gehoord. Internet kwam steeds meer op, maar nog lang niet iedereen kon thuis online.

Mensen gebruikten hun mobiele telefoon nog vooral voor sms, social media werden nog nauwelijks gebruikt en de meest gebruikte zoekmachine heette Ilse. Leerkrachten schreven met krijt op een groen of zwart schoolbord, vrienden zag je vooral face-to-face en als je in het buitenland was, schreef je een brief of kaartje. Terug in Nederland liet je de vakantiefoto's ontwikkelen.

Je zag nog geen elektrische fietsen en auto's in het straatbeeld en nauwelijks busjes die pakketjes bezorgen. Wel veel meer brievenbussen en natuurlijk de telefooncel. De wereld verandert snel. Er ontstaan nieuwe mogelijkheden en kansen. In twintig jaar kun je echt iets doen!

AMBITIEDOCUMENT In dit ambitiedocument spreken alle betrokkenen af waaraan ze willen werken en wat er daardoor in Leeuwarden Oost tussen nu en 2042 verandert. Het is tot stand gekomen bij verschillende sessies van bewonersorganisaties, vertegenwoordigers van culturele gemeenschappen in Leeuwarden Oost, maatschappelijke organisaties en afdelingen van de gemeente. Daarnaast is de bewoners via een online enquête gevraagd wat zij waarderen in hun wijk, wat ze zouden willen veranderen en of en hoe ze willen bijdragen aan het Programma Leeuwarden Oost (bijlage 1 geeft een impressie van de resultaten). In een aantal wijken zijn de thema's ook aan wijktafels besproken.

Het ambitiedocument beschrijft waar en hoe hoog we de lat willen leggen. Als we het daarover eens zijn, kunnen we daarna bepalen hoe we de verandering in gang gaan zetten. Denk aan de wijze waarop we zaken aanpakken en hoe we daarin samen optrekken. Dat leggen we dan vast in het Programmaplan Leeuwarden Oost. In de wijken wordt ondertussen gewerkt aan wijkvisies op wijk- en buurtniveau. Die zijn belangrijke inbreng voor het Programmaplan.

Werken met een programma betekent dat niet alles al voor twintig jaar vaststaat. Wat we nu bedenken, is een begin. We blijven de komende jaren steeds goed kijken welke ontwikkelingen er zijn, wat we al hebben bereikt (en dat gaan we ook vieren!) en wat er nog moet gebeuren. Het programma ontwikkelt zich zo met de wijken mee.

Omdat we twintig jaar vooruit kunnen kijken, leggen we de focus op de nieuwe generatie. In de tijd dat we het programma uitvoeren, worden zij volwassen. Voor hun kinderen willen we niet meer hoeven vragen hoe we achterstanden kunnen voorkomen. Een nieuwe generatie groeit wel op in een omgeving met rolmodellen. Het programma is ook van en voor de ouders, grootouders en alle andere volwassenen om de kinderen en jongeren van Leeuwarden Oost heen. Zij kunnen stabiliteit brengen en de nieuwe generatie helpen in hun ontwikkeling.

In het volgende hoofdstuk nemen we onze ambitie onder de loep.

De ambitie voor Leeuwarden Oost

We stellen een programma op voor Leeuwarden Oost. Maar dat wil niet zeggen dat we in alle vijf de wijken precies hetzelfde gaan doen. Sterker nog, we kijken wat de verschillende wijken kenmerkt, wat er per wijk speelt en wat er nodig is. Toch hebben we samen een ambitie vastgesteld voor het hele gebied. Zo werken we als coalitie aan hetzelfde toekomstbeeld. Dat kleuren we per wijk in door het ontwikkelen van wijkvisies.

De ambitie van het programma Leeuwarden Oost is:

De inwoners van Leeuwarden Oost ervaren een goede kwaliteit van leven en hebben perspectief op leren, werken, wonen en gezondheid.

Wat betekent dit concreet en wat moeten we bereiken om de ambitie te verwezenlijken? Om dat te bepalen, is het goed de onderdelen van de ambitie toe te lichten.

GOEDE KWALITEIT VAN LEVEN Een goede kwaliteit van leven is voor ieder mens verschillend. Het programma schrijft ook niet voor wat dit precies is. Er is wel een aantal basisbehoeften te benoemen die ieder mens nodig heeft om een goede kwaliteit van leven te ervaren en toekomstperspectief te hebben.

→ **Bestaanszekerheid**

Bestaanszekerheid is een mensenrecht. Bestaanszekerheid houdt in dat je je geen zorgen hoeft te maken over de dingen die je nodig hebt om te leven: eten, kleding, een dak boven je hoofd, zorg als je ziek wordt. Dat je een thuis hebt, waar het goed is. Daarvoor moet je zekerheid hebben over je inkomen, ook in de toekomst.

Armoede leidt tot onzekerheid en stress. Het zet mensen in de overlevingsstand. Wie zich altijd zorgen maakt over geld, heeft geen ruimte in zijn hoofd om bezig te zijn met ontwikkeling, gezondheid en het opbouwen van een netwerk waarop je kunt terugvallen. Armoede leidt tot isolement. Het houdt mensen gevangen. Soms van generatie op generatie. Voor een goede kwaliteit van leven voor alle bewoners in Leeuwarden Oost helpt het dat we de armoede doorbreken, zodat mensen vooruit kunnen kijken.

→ **Kansengelijkheid**

Mensen hebben verschillende talenten en capaciteiten. Voor een goede kwaliteit van leven is het belangrijk dat iedereen de mogelijkheden krijgt om die talenten en capaciteiten te ontwikkelen en gebruiken. Ongeacht in welke buurt je woont, werkt of naar school gaat. Iedereen moet dezelfde kansen krijgen om het beste uit zichzelf te halen, gezond oud te worden en prettig te wonen.

→ **Leefbaarheid**

Leefbaarheid en veiligheid zijn basisbehoeften. Ook die raken aan bestaanszekerheid. Wie zich onveilig voelt, kan niet vrijuit leven. Maar veiligheid laat zich niet afdwingen. Er kunnen geen garanties voor worden gegeven. Wel kunnen we de oorzaken van onveiligheid beperken en de verschillen tussen wijken verkleinen. Het is belangrijk dat bewoners ervaren dat ze meer grip hebben op hun veiligheid en op hun leefomgeving. Dat ze zich thuis voelen in hun buurt en dat hun omgeving groen en goed onderhouden is, zodat je er kunt ontspannen en elkaar ontmoeten.

→ **Vertrouwen**

Vertrouwen draagt bij aan een goede kwaliteit van leven. Veel bewoners van Leeuwarden Oost zijn het vertrouwen in officiële instanties verloren. Ze zijn teleurgesteld, worden onvoldoende geholpen, soms ook actief tegengewerkt of zelfs vormalen, zoals in de toeslagenaffaire. Voor een goede kwaliteit van leven in Leeuwarden Oost is het belangrijk het vertrouwen te herstellen.

BURGERPANEL

De gemeente Leeuwarden heeft een burgerpanel. Hierin zitten bewoners die het interessant vinden om mee te praten over het woon- en leefklimaat. Dit voorjaar kreeg het panel een vragenlijst over de relatie tussen de gemeente en haar bewoners. De resultaten geven inzicht in het vertrouwen in de gemeente.

Contact

Bewoners van Leeuwarden Oost hebben minder contact met de gemeente dan bewoners uit andere wijken en dorpen. Ze melden wel vaker overlast. Ook zijn er meer bewoners niet tevreden over hoe de gemeenteraad werkt en hebben zij minder vertrouwen in de lokale overheid.

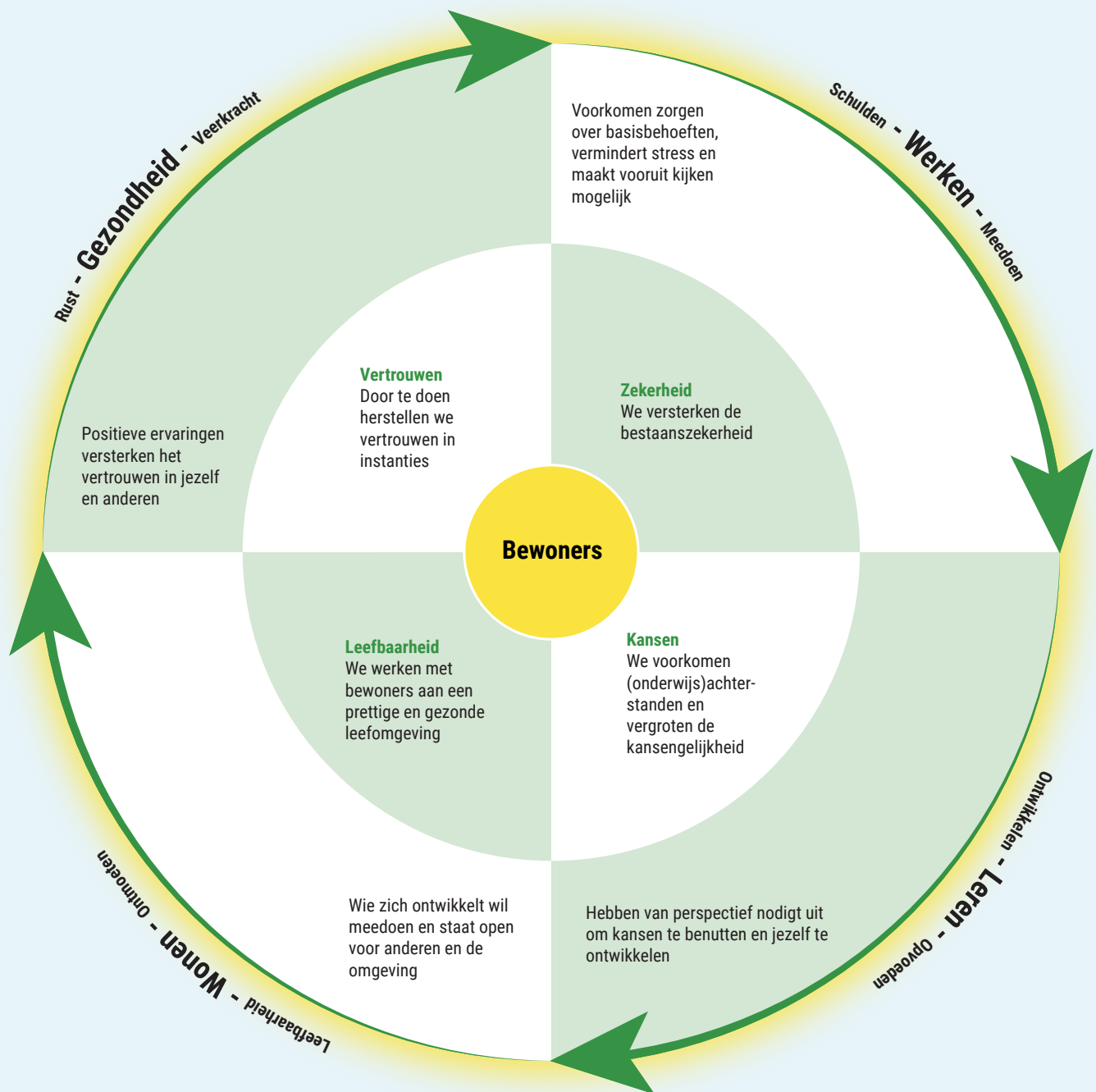
Samenwerking

De bewoners in Oost willen ook op andere onderwerpen samenwerken met de gemeente dan in andere delen van Leeuwarden. Zo noemen ze vaker onderwijs, veiligheid en wijkbudgetten. Minder vaak worden bijvoorbeeld duurzaamheid en energie genoemd. Bewoners vinden het belangrijk dat ze kunnen meebeslissen over wat de gemeente in hun wijk doet. En ze zouden graag meer bewoners en ervaringsdeskundigen in adviesraden voor de gemeente zien. Ze willen meepraten.

Eigen initiatieven

In vergelijking met de rest van Leeuwarden zijn bewoners van Oost het minder vaak eens met de stelling dat zij voldoende ruimte krijgen om ideeën en initiatieven te realiseren en dat er een duidelijk aanspreekpunt is voor eigen initiatieven.

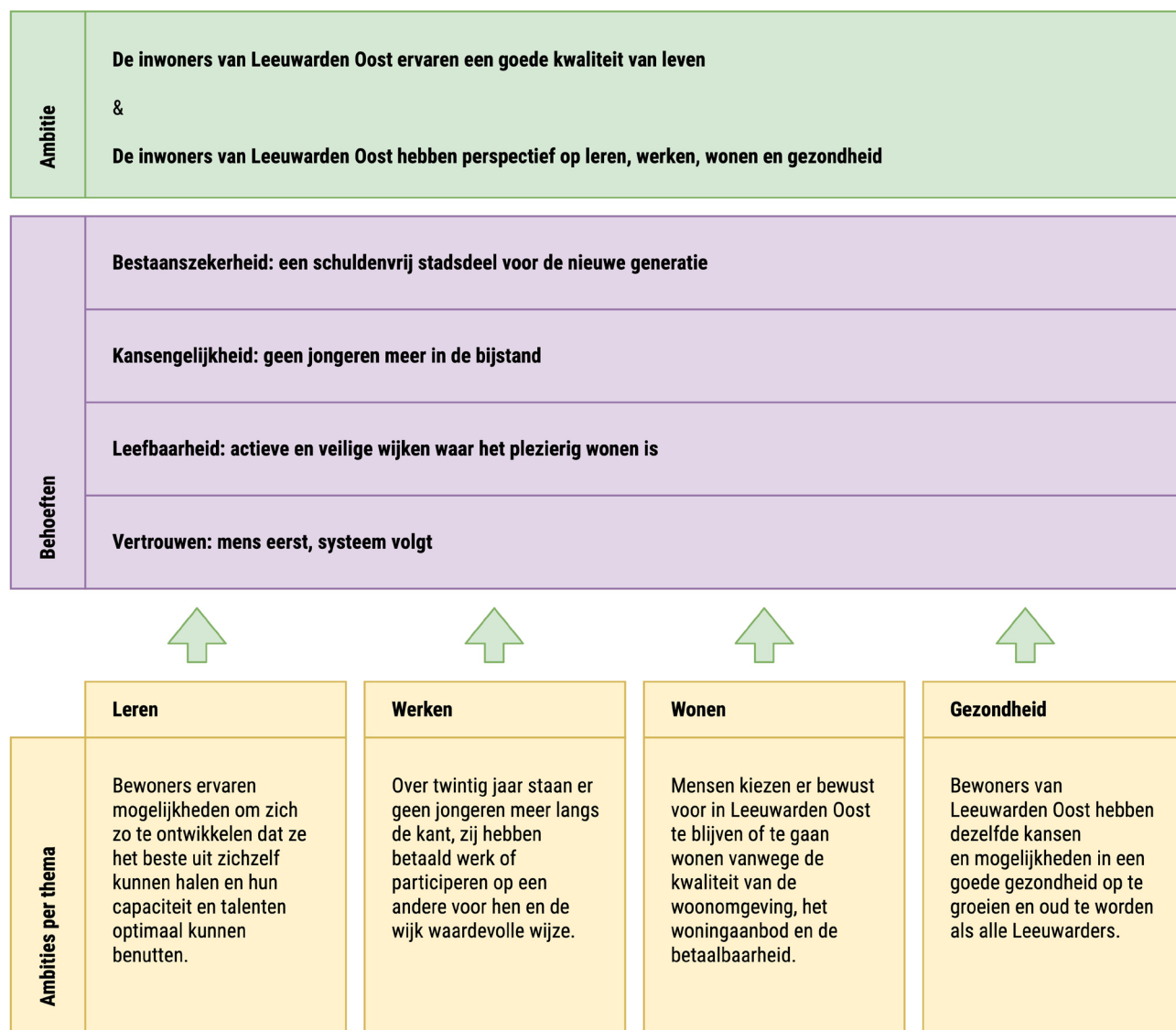
Integrale aanpak kwaliteit van leven

PERSPECTIEF OP LEREN, WERKEN, WONEN EN GEZONDHEID

Wanneer aan de basisvoorwaarden is voldaan, ontstaat er ruimte voor perspectief. Met het Programma Leeuwarden Oost willen we dat perspectief vergroten. We werken met vier thema's die voortkomen uit de opgaven en die van invloed zijn op de kansen die bewoners hebben: leren, werk, wonen en gezondheid.

In het volgende hoofdstuk werken we de opgaven en ambities per thema uit.

Vier thema's

In het Programma Leeuwarden Oost werken we vanuit opgaven. We richten ons op wat achterstanden terugdringt en wat de bewoners in de wijken verder helpt. Dit ambitiedocument gaat over de opgaven voor Leeuwarden Oost als geheel. Maar er zijn grote verschillen tussen de wijken. Om onze ambities waar te maken, moeten we dus vooral meenemen wat er in de wijken zelf speelt. De wijken stellen hiervoor de komende maanden wijkvisies op. De opgaven uit de visies die met het programma moeten worden opgepakt - experimenteren, grootschalige samenwerking of systeemdoorbraken - nemen we op in het Programmaplan Leeuwarden Oost (in bijlage 2 hebben we de sociale indexscores per

wijk samengebracht om een beeld te geven van de aandachtspunten per wijk).

OVERKOEPELENDE OPGAVEN Diverse organisaties houden cijfers bij over de Leeuwarder wijken. Voor het bepalen van de opgaven is van verschillende bronnen gebruik gemaakt, zoals Leeuwarden in Cijfers, Wijken en Buurten van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS), de Veiligheidsprestatieindex (VPI), sociale index en wijkquêtes. Hieruit komen zes overkoepelende opgaven voor Leeuwarden Oost naar voren. Armoede is de grootste opgave die we uit de cijfers destilleren:

Samenstelling woningen uit balans: Concentratie goedkope woningen, illegale verhuur en weinig woningen voor starters door opkoop goedkope woningen voor (kamer)verhuur			
WOZ-waarde	Lwd Oost 119.000	Lwd 143.000	G40 205.000
Sociale huurwoningen	Lwd Oost 41%	Lwd 28,2%	G40 32%
Criminaliteit en gevoel van onveiligheid: Relatief hoge criminaliteitscijfers			
Veiligheidsprestatie-index	Lwd Oost 6,48	Lwd 7,7	
Aantal misdrijven, per 1000 inw/jaar	Lwd Oost 51	Lwd 47	G40 44
Meldingen sociale overlast, per 1000 inw/jaar	Lwd Oost 17	Lwd 12	
Structurele armoede: Veel langdurige armoede, veel bewoners in de schuldhulpverlening en beperkt perspectief op beter inkomen			
Percentage bijstand	Lwd Oost 11,7	Lwd 7,6	G40 4,6
Inkomen	Lwd Oost 19.795	Lwd 23.000	G40 25.300
Niet of nauwelijks rondkomen	Lwd Oost 19,5%	Lwd 13%	

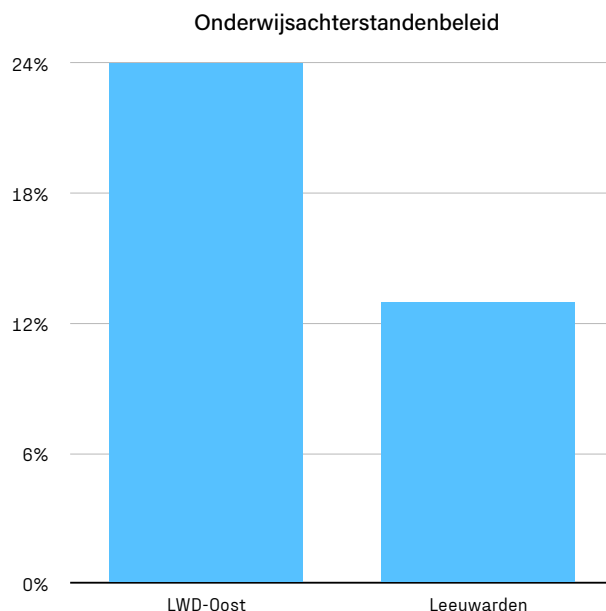
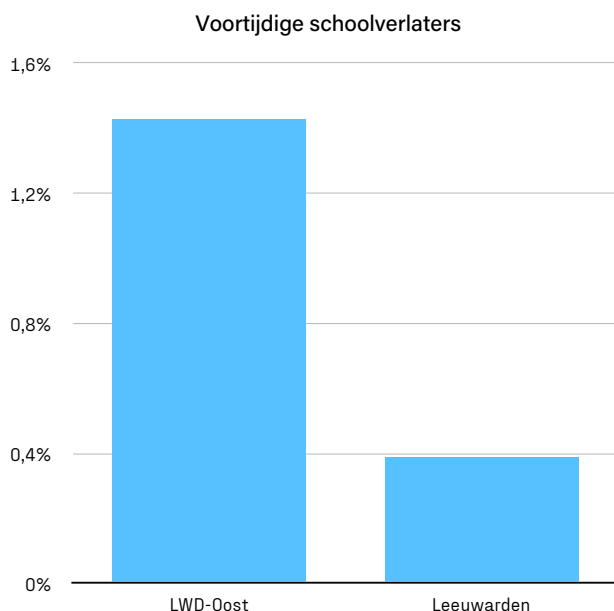
Kwaliteit van de openbare ruimte: Bewoners beoordelen de omgeving in delen als onvoldoende door (zwerf)afval en slechte staat van onderhoud			
Rapportcijfer schoon, heel, veilig	Lwd Oost 7,4	Lwd 8,7	
Binding met de wijk	Lwd Oost 30%	Lwd 39%	
Jeugd: Relatief veel vroegtijdige schoolverlaters en laaggeletterdheid, onderwijsachterstanden, relatief veel gebruik van jeugdzorg			
Voortijdig schoolverlater	Lwd oost 3,1%	Lwd 2,8%	G40 2,5%
Kinderen in armoede	Lwd oost 30,1%	Lwd 16,9%	
Havo of hoger	Lwd Oost 28,0%	Lwd 39,5%	G40 43%
Risico onderwijs-achterstanden 2-12 jaar	Lwd Oost 24%	Lwd 13%	
Gezondheid blijft achter: Relatief veel gebruik van hulp- en zorgaanbod, multiproblematiek en meer gezondheidsrisico's			
Gezond	Lwd Oost 68%	Lwd 74%	G40 72%
Bewoners in participatietrajecten	Lwd Oost 13,2%	Lwd 8%	
Sociale index	Lwd Oost 5,52	Lwd 6,6	

De opgaven in de wijken zijn complex. Ze vragen antwoorden en oplossingen vanuit verschillende invalshoeken die in onderlinge samenhang worden ontwikkeld. We werken weliswaar vanuit vier thema's, maar belangrijk is dat de thema's niet op zichzelf staan. Waar mogelijk werken we samen en bundelen we de krachten.

FOCUS OP DE JEUGD De focus ligt in alle thema's op kinderen en jongeren. We willen een verschil maken

voor de komende generatie. Activiteiten voor ouders en ouderen nemen we mee wanneer ze een relatie hebben met kinderen en jongeren. Dit bekijken we breed. Zo zijn werkende ouders een goed rolmodel voor hun kinderen en is financiële bestaanszekerheid en zekerheid over de eigen woning zowel voor ouders als kinderen een voorwaarde voor een goede gezondheid en een goede ontwikkeling. Grootouders kunnen een rol spelen in de ondersteuning van hun kinderen in hun rol als ouders.

→ LEREN

Het Programma Leeuwarden Oost werkt aan kansen-gelijkheid. Onderwijs speelt hierin een sleutelrol. Het biedt kinderen en jongeren perspectief op een beter inkomen en meer zekerheid en helpt armoede doorbreken. Daarnaast zijn scholen belangrijke vindplaatsen in de wijken. Ze bieden mogelijkheden om opgaven meer in samenhang en op verrassende manieren te vertalen in kansen en het verschil te maken. Daaraan kunnen kennisinstellingen een belangrijke bijdrage leveren. Door de wijk als living lab of learning community te onderzoeken, kunnen studenten van mbo, hbo en wo nieuwe antwoorden vinden op de vragen uit de wijk. Hoe voorkomen we schulden? En wat helpt het gebruik van (jeugd)zorg verminderen?

Door verschillende soorten onderwijs met elkaar te verbinden wil het Programma Leeuwarden Oost kinderen helpen zich te ontwikkelen. Van de voorschoolse educatie tot en met het voortgezet, beroeps- en weten-

schappelijk onderwijs willen we drempels wegnemen. Dat maakt de overgang van de ene naar de andere leerplek makkelijker. Zo voorkomen we achterstanden en dragen we bij aan onze overkoepelende ambitie.

De omgeving kan die ontwikkeling ondersteunen en stimuleren: het gezin, docenten, maar ook bijvoorbeeld cultuurmakers die jongeren leren anders naar zichzelf en de wereld te kijken en hun talenten te ontdekken. Uit gesprekken in de wijken blijkt dat ouders zich zorgen maken over de toekomst van hun kinderen. Zij willen graag dat hun kinderen het beter krijgen dan zij. Daar willen we in het Programma Leeuwarden Oost aan werken. Onze ambitie is:

Bewoners van Leeuwarden Oost ervaren mogelijkheden om zich zo te ontwikkelen dat ze het beste uit zichzelf kunnen halen en hun capaciteit en talenten optimaal kunnen benutten.

Doelstellingen

Ondersteunend netwerk

We ontwikkelen activiteiten samen waardoor bewoners voelen dat het programma van hen is en niet over hen gaat. Daarvoor is inzicht nodig in waar bewoners tegenaan lopen, wat het hebben van kansen voor hen betekent, hoe ze die willen vergroten en benutten en waar ondersteuning nodig en gewenst is. Hiervoor brengen we de hele ontwikkeling van kinderen in beeld. Van aanstaande ouders tot en met jongeren op het voortgezet onderwijs en de overgang naar beroeps- of wetenschappelijk onderwijs.

Meer leer- en ontwikkeltijd

Jongeren leren niet alleen op school, maar ook bijvoorbeeld op hun werk, bij sportverenigingen en activiteiten in het buurtcentrum, zoals huiswerkbegeleiding. We zetten in op structureel meer leer- en ontwikkeltijd voor kinderen en jongeren op alle plekken waar ze leren en zich ontwikkelen. Zo kunnen zij het beste uit zichzelf halen. We investeren in het voorkomen van onderwijsachterstanden, met extra aandacht voor taal en rekenen, maar ook in gezond en veerkrachtig opgroeien. We hebben oog voor de kansen in de maatschappij en de talenten en mogelijkheden van de kinderen en jongeren zelf.

Alle kinderen kunnen zolang ze op school zitten kiezen voor een coach of rolmodel die er is als ze advies of een steuntje in de rug nodig hebben. Daarnaast verlengen we de inzet van de jeugdondersteuner.

Vergroten kansengelijkheid

Afstromen, het overstappen naar een lager onderwijsniveau in het voortgezet onderwijs, is een belangrijke voorspeller voor verminderde kansen in de toekomst. Dit geldt nog veel meer voor jongeren die helemaal niet meer naar school gaan. Een betere aansluiting tussen verschillende scholen helpt schooluitval en afstromen voorkomen. Ook is het belangrijk dat kinderen niet te vroeg voor een bepaald niveau moeten kiezen en dat ze een goed schooladvies krijgen. Ook huiswerkbegeleiding en ondersteuning als dat nodig is voorkomen dat kinderen hun school niet afmaken of dat ze op een lager niveau eindigen dan hun schooladvies. School moet motiveren in plaats van demotiveren.

‘Moeders emanciperen vaak met hun kinderen mee. Het zou mooi zijn als vaders die kans ook krijgen. Bijvoorbeeld door vaders te betrekken bij buitenschoolse (huiswerk)begeleiding en daar activiteiten te organiseren waaraan zij samen met hun kinderen kunnen deelnemen.’

Afrah, Intercultureel Medewerker

Vernieuwende opleidingstrajecten

Bewoners hebben niet altijd de kans of mogelijkheden gehad om een opleiding af te ronden. Met vernieuwende opleidingstrajecten stellen we naast jongeren ook volwassenen in staat (alsnog) certificaten te halen of hun vakmanschap erkend te krijgen of verder te ontwikkelen, zodat zij een baan kunnen vinden. Zo kunnen zij ook een rolmodel zijn voor hun kinderen.

Weerbare jongeren

Door jongeren weerbaarder te maken en bij signalen snel te handelen, voorkomen we dat de problemen zo groot worden dat jongeren en hun ouders de grip verliezen. Hierdoor hebben jongeren minder jeugdzorg nodig. Ook signalen van (potentieel) crimineel gedrag pakken we als coalitie vroeg aan.

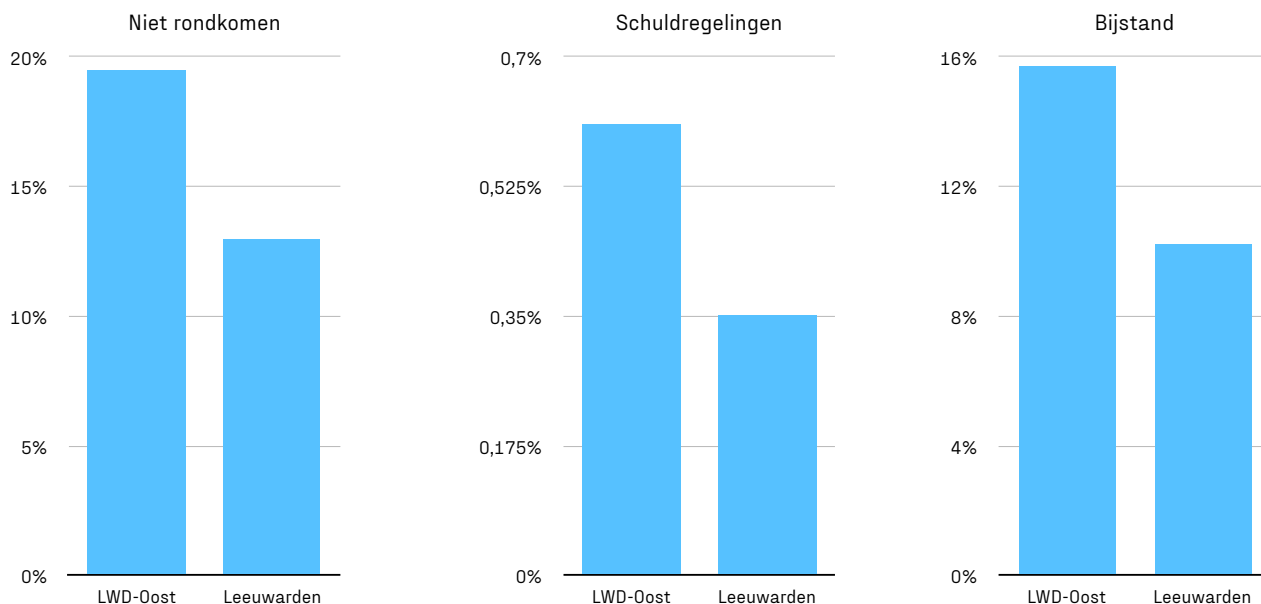
Ouderbetrokkenheid

We zetten in op het vergroten van de ouderbetrokkenheid, en in het bijzonder vaderbetrokkenheid. Onder meer door vaders te betrekken bij de huiswerkbegeleiding. We vergroten het inzicht in het onderwijssysteem, zodat ouders bewustere keuzes kunnen maken samen met hun kinderen. Daarnaast bieden we bewoners mogelijkheden om hun (taal)vaardigheden te vergroten, zodat zij de ontwikkeling van hun kind of kinderen (nog) beter kunnen ondersteunen.

‘Over twintig jaar, dan hoop ik dat ik een goede baan heb en veel geld verdien. Ik vind wel dat school ons goed voorbereidt op later. Maar ik zou wel les willen hebben over huren en zo. Hoe je dat doet, aanvragen en papieren.’

Jaydean, 16 jaar (Bilgaard)

Ambitie leren*	bestaanszekerheid	kansengelijkheid	leefbaarheid	vertrouwen
Kinderen en jongeren vallen niet meer uit op school en stappen in het voortgezet onderwijs niet meer over naar een lager onderwijsniveau.	x	x	x	x
Er is voor alle kinderen en jongeren structureel extra leer- en ontwikkeltijd op kinderopvang, scholen en in de omgeving.		x		x
Ouderbetrokkenheid is toegenomen en ouders hebben meer (taal)vaardigheden om hun kinderen te ondersteunen in hun ontwikkeling.		x		x
Alle kinderen en jongeren kunnen kiezen voor een coach/rolmodel tijdens hun schoolcarrière.		x		x
Bewoners hebben dankzij vernieuwende opleidingstrajecten voldoende diploma's en vakmanschap voor het vinden van een baan.	x	x		
Jongeren zijn weerbaarder en signalen worden vroeger opgepakt, waardoor jongeren minder jeugdzorg nodig hebben.		x	x	x

→ **WERKEN**

Meedoen biedt perspectief; een kans om vooruit te komen. In Leeuwarden Oost is dit niet vanzelfsprekend. Bewoners hebben hier vaker een uitkering dan gemiddeld in Leeuwarden. Er is veel armoede in dit deel van de stad. Het aantal mensen in een schuldenregeling is hier bijna twee keer zo hoog als in andere wijken. Veel bewoners zijn aan het overleven in plaats van aan het leven. Dat heeft ook zijn weerslag op hun kinderen. Bij het doorbreken van armoede leggen we de focus op de aanpak van schulden.

Mee kunnen doen – het liefst via goed werk, maar als dat niet haalbaar is door op andere manieren te participeren – is belangrijk voor individuele bewoners en voor de buurt. In Leeuwarden Oost staan te veel mensen langs de kant, soms van generatie op generatie. Een

programma van 20 jaar biedt de kans om die generatiearmoede te doorbreken en een nieuwe generatie een ander perspectief te geven.

Alle kinderen en jongeren die tussen nu en over twintig jaar de arbeidsmarkt betreden, moeten het verschil ervaren dat we met het Programma Leeuwarden Oost maken. Om dat te bereiken vergroten we de capaciteiten van ouders voor werk van nu en zorgen we ervoor dat jongeren zijn voorbereid op het werk van de toekomst. Onze ambitie is:

Over twintig jaar staan er geen jongeren meer langs de kant, zij hebben betaald werk of participeren op een andere voor hen en voor de wijk waardevolle wijze.

Doelstellingen

Kansrijke beroepskeuze

Een goede aansluiting tussen onderwijs en arbeidsmarkt is cruciaal. Om hun kansen te vergroten, is het van belang dat jongeren zich vaardigheden eigen maken die nodig zijn voor beroepen die toekomstperspectief bieden en dat zij bewust voor die beroepen kiezen. Denk aan de zorg, het onderwijs, techniek en transport, maar er kunnen in twintig jaar nieuwe kansrijke sectoren ontstaan.

Geen jongeren meer in de bijstand

Door systeemverandering werken we eraan dat er over twintig jaar geen jongeren meer in de bijstand zitten. Opleidingen en beroepen die een goede kans bieden op werk, maken we aantrekkelijker zodat we jongeren vaker kunnen verleiden hiervoor te kiezen. Met werkgevers spreken we af dat ze de intentie uitspreken jongeren een baan te bieden wanneer ze een opleiding volgen en afronden.

We maken de kansrijke beroepen zichtbaar in de wijken. Zo kunnen jongeren ontdekken in welke beroepen ze hun talenten en capaciteit het beste kwijt kunnen en waarmee ze de meeste feeling hebben. Hierdoor beginnen ze gemotiveerd aan een opleiding. Met de thema's leren, wonen en gezondheid kijken we of we stages en leerwerkplekken in de wijken zelf kunnen realiseren. Jongeren kunnen dan een bijdrage leveren aan hun eigen wijk en ze worden ook een voorbeeld voor anderen die nog een opleiding moeten kiezen.

Kansen voor (werkende) bewoners

We zetten in op ontwikkelingen en vernieuwingen die aansluiten bij wat mensen kunnen en waar ze goed in zijn. Door welke ontwikkelingen in de maatschappij ontstaan er kansen voor werk? Een goed voorbeeld is de verduurzaming van woningen. De toekenning van de bijdrage uit het Volkshuisvestingsfonds maakt het verduurzamen van ruim 1600 woningen en het verbeteren van de omgeving mogelijk. Tegelijk creëren we hiermee banen voor mensen die nu langs de kant blijven staan.

Drempels naar werk verlagen

Ook voor volwassenen maken we de overstap naar goed en toekomstbestendig werk mogelijk. Bijvoorbeeld met kinderopvang of door mensen in de bijstand de mogelijkheid te geven een opleiding te volgen die perspectief op bestaanszekerheid biedt. Werkgevers bieden meer baangaranties en stageplaatsen op maat. Daarnaast zetten we in op meer vaste contracten en voldoende inkomen, zodat werken loont. Schulden pakken we aan, zodat mensen weer ruimte hebben om vooruit te kijken.

Waardering voor deelnemen

Niet iedereen kan (direct) aan de slag op de reguliere arbeidsmarkt. Waar nodig bieden we hiervoor oplossingen, bijvoorbeeld via de wijkondernemingen en bewonersbedrijven, zodat de afstand tot de arbeidsmarkt kleiner wordt. Dit kan een opstap zijn naar betaald werk of een plek bij een leerbedrijf in de wijk. Als dit niet lukt, kunnen mensen via de bewonersbedrijven actief blijven in de wijk. Ook dit werk wordt gewaardeerd, bijvoorbeeld met opleidingsmogelijkheden of een vergoeding.

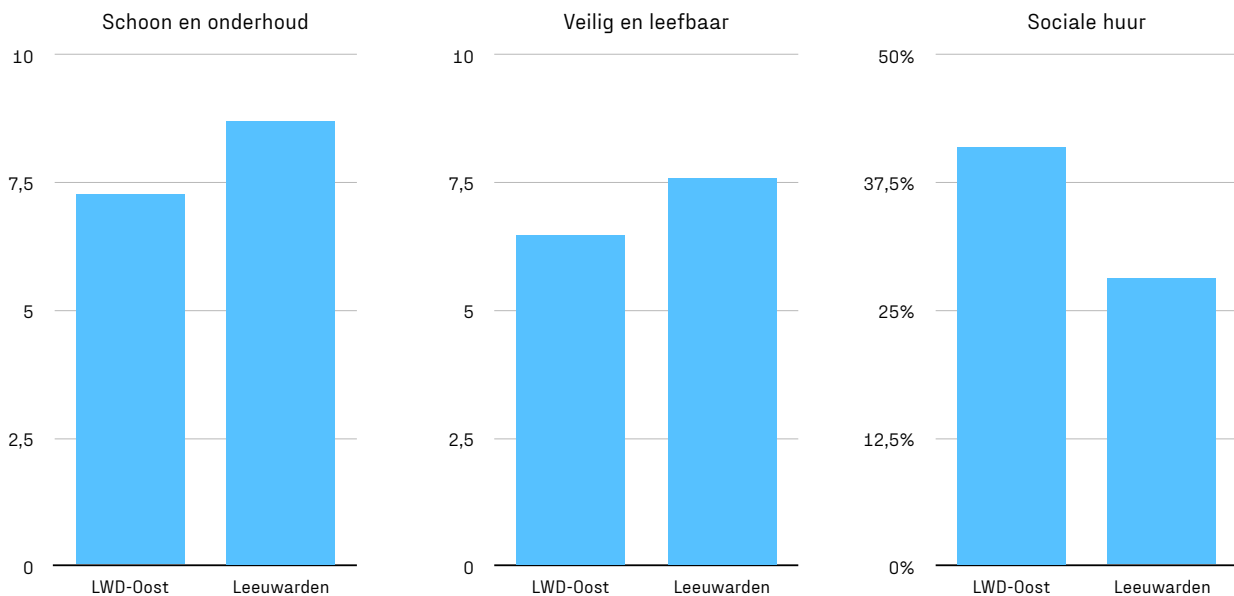
Terugdringen ondermijnende criminaliteit

Door met de politie aanwezig te zijn in de wijk maken we criminele activiteiten zo onaantrekkelijk dat het meer loont om via eerlijk werk aan een inkomen te komen. We doorbreken de negatieve invloed van criminaliteit op jongeren en wijken, door signalen van criminele activiteiten vroeg aan te pakken en zo uit de wijken te weren, zodat jongeren er minder mee in aanraking komen. Daarnaast voorkomen we dat de georganiseerde misdaad voet aan de grond krijgt in de bovenwereld door bewoners en organisaties goed te wapenen tegen ondermijning en de gevaren van 'snel geld'.

Ambitie werken	bestaanszekerheid	kansengelijkheid	leefbaarheid	vertrouwen
Werkgevers en hun partners bieden meer baangaranties, ontwikkelingsmogelijkheden en stageplaatsen (op maat) voor (werkende) bewoners.	x	x	x	
Geen jongeren meer in de bijstand.	x	x	x	x
Meer jongeren kiezen bewuster voor een sector met kans op duurzaam werk.	x	x	x	
Werken loont meer en er zijn minder drempels om te kunnen werken: meer vaste contracten, mogelijkheden voor omscholing en kinderopvang.	x	x		x
Door deel te nemen aan wijkverbetering krijgen bewoners waardering (bijvoorbeeld opleidingsmogelijkheden of een vergoeding) en ervaren zij minder afstand tot de arbeidsmarkt.	x	x	x	x
Ondermijnende, criminele activiteiten worden aangepakt, waardoor jongeren hiermee minder in aanraking komen.	x	x	x	x

‘Er is hier niet veel te doen voor onze leeftijd. Ik zou hier wel een skatebaan willen. Nu moeten we helemaal naar achter het station of naar Heechterp. Voor ouderen is er ook niet veel. Ik wil hier niet blijven wonen, ik ga het liefst naar Rotterdam. Ik wil iets doen in de horeca, kok of zo, of bij de Marechaussee. Ja, ik denk wel dat dat lukt. Mijn zus doet het ook al.’

Inaly, 15 jaar (Bilgaard)

→ WONEN

Prettig wonen heeft te maken met de kwaliteit van de woning, de fysieke woonomgeving en de voorzieningen in een wijk. Het gaat ook over hoe mensen met elkaar samenwonen en hoe betrokken bewoners en verhuurders bij een wijk of buurt zijn. De mate waarin bewoners zekerheid hebben over of ze hun woonlasten kunnen betalen - op korte en op langere termijn - speelt ook een rol. Evenals de ondersteuning die bewoners ervaren wanneer schulden dreigen. Prettig wonen is wonen zonder zorgen in een woning en een buurt waar je je thuis voelt.

Een woning is een eerste basisbehoefte. Uit onderzoek blijkt dat een woning slechts voor tien procent bijdraagt aan hoe gelukkig mensen zich voelen. Maar zonder woning is het vrijwel onmogelijk om de overige negentig procent te realiseren. Daarmee is wonen een basis voor de andere thema's van het Programma Leeuwarden Oost.

Het belang dat mensen aan de kwaliteit van wonen hechten, blijkt uit de resultaten van de online vragenlijst. Wonen staat met stip op één bij de onderwerpen waarover bewoners van Oost graag willen meedenken en meepraten. Dit biedt kansen om hier in het Programma Leeuwarden Oost mee aan de slag te gaan. De gemeen-

te heeft met de woningcorporaties prestatieafspraken gemaakt, onder meer over variatie in de wijken.

Met het Programma Leeuwarden Oost sluiten we aan op de visie van de gemeente op volkshuisvesting. We onderzoeken hoe we met innovaties en experimenten een verschil kunnen maken in de wijken. Zo willen we het opkopen van woningen beperken om goedkope woningen te behouden voor starters en de leefbaarheid te versterken. We houden rekening met en maken we gebruik van het karakter en de cultuur van de wijken. De ervaringen die we opdoen, kunnen voorbeelden opleveren voor andere wijken en dorpen in de gemeente.

Onze ambitie is:

Mensen kiezen er bewust voor in Leeuwarden Oost te blijven of te gaan wonen vanwege de kwaliteit van de woonomgeving, het woningaanbod en de betaalbaarheid.

Doelstellingen

Volgende passende woningen

Het aantal en type woningen moet aansluiten op de vraag van bewoners. Dat betekent dat er voldoende betaalbare en gewenste woningen moeten zijn voor alle doelgroepen.

Met verschillende soorten woningen voor diverse (inkomens)groepen, kunnen bewoners vaker in hun eigen wijk blijven wonen, ook wanneer hun situatie of wensen veranderen. Hierdoor ontstaat op een natuurlijke manier meer diversiteit. Dit levert ook kansen op om de wijk te versterken. De ervaringen die zijn opgedaan in recente stedelijke vernieuwingsprojecten bieden hiervoor aanknopingspunten. We willen leren van wat werkt.

Zekerheid over woonlasten

Veel bewoners van Leeuwarden Oost hebben een onzekere inkomen. Dat maakt zekerheid over de betaalbaarheid van de woonlasten extra belangrijk. Zowel op de korte als op de lange termijn. Ze weten waar ze met vragen over kosten en betalingsproblemen terecht kunnen en dat ze daarin worden ondersteund. Maatwerkoplossingen hebben niet alleen betrekking op de dreigende huurachterstand maar ook op inkomen en mogelijkheden om vooruit te komen. Voor de lange termijn weten bewoners dat ze betaalbaar kunnen blijven wonen, ook wanneer hun economische situatie verandert. Samen met huurders werken we aan duurzame en pragmatische oplossingen om energiearmoede te voorkomen.

De verduurzaming van woningen vraagt in Leeuwarden Oost veel inzet. Veel bewoners kunnen niet zelf investeren in het verduurzamen van hun huis. Dit is wel nodig om met de stijgende energieprijzen ook in de toekomst lage woonlasten te garanderen. We zoeken naar financieringsmogelijkheden waarmee we woning-eigenaren in Leeuwarden Oost kunnen ondersteunen. Zo hebben we met succes een aanvraag gedaan bij het Volkshuisvestingsfonds voor de verduurzaming van 1610 woningen en het verbeteren van de omgeving vanuit

het oogpunt van klimaatverandering. De verduurzaming biedt ook kansen, bijvoorbeeld voor het opleiden van jongeren en het experimenteren in samenwerking met kennisinstellingen en bedrijven. We willen hier in Leeuwarden Oost ervaringen mee opdoen die we kunnen delen met de andere wijken in de stad.

Gezonde woningen

Een minder goed onderhouden woning, tast niet alleen de kwaliteit van wonen aan, maar heeft ook negatieve effecten op de gezondheid. Daarom werken we aan gezonde woningen voor alle bewoners.

Goed onderhouden woonomgeving

We maken de woonomgeving aantrekkelijker en veiliger. We hebben onder meer aandacht voor verkeersveiligheid, vooral voor wandelaars en fietsers. De omgeving nodigt uit om naar buiten te gaan, mensen te ontmoeten en te bewegen. In de wijkvisies stellen bewoners met elkaar vast hoe zij hun wijk en buurten willen verbeteren.

Afval en slecht onderhoud zorgen voor dagelijkse ergernissen. Wanneer hieraan niets wordt gedaan, wonen bewoners minder prettig en zijn zij zelf minder gemotiveerd om zich voor hun buurt in te zetten. Door te doen, nemen vertrouwen en betrokkenheid toe. Buurten worden ervaren als schoon, goed onderhouden en veilig en zijn bestand tegen klimaatverandering. De omgeving nodigt bewoners uit daar ook zelf actief aan bij te dragen.

We werken samen aan een goede woonomgeving en het verminderen van overlast, niet alleen als er iets niet goed gaat, maar structureel. Samen investeren in de woonomgeving versterkt de samenhang in de wijk en geeft haar een eigen identiteit. Cultuur speelt hierin een belangrijke rol. Cultuur opent nieuwe perspectieven en maakt trots. We verbinden stenen en genen.

Goed particulier huurderschap

Goed particulier huurderschap bepaalt de kwaliteit van wonen van huurders en heeft een positieve invloed

op de kwaliteit van de woonomgeving. We versterken daarom goed huurderschap, dat wil zeggen dat verhuurders eerlijke huurprijzen vragen, onderhoud op tijd uitvoeren en dat ze goed contact hebben met hun huurders. Misstanden pakken we aan.

Particuliere verhuurders leveren een bijdrage aan een gevarieerd woningaanbod. Zij voorzien in een behoefte. Dit moet wel passen bij de schaal van de buurt en niet ten koste gaan van de onderlinge betrokkenheid en de samenhang in de wijk.

Stabilisatie van het aantal verhuizingen

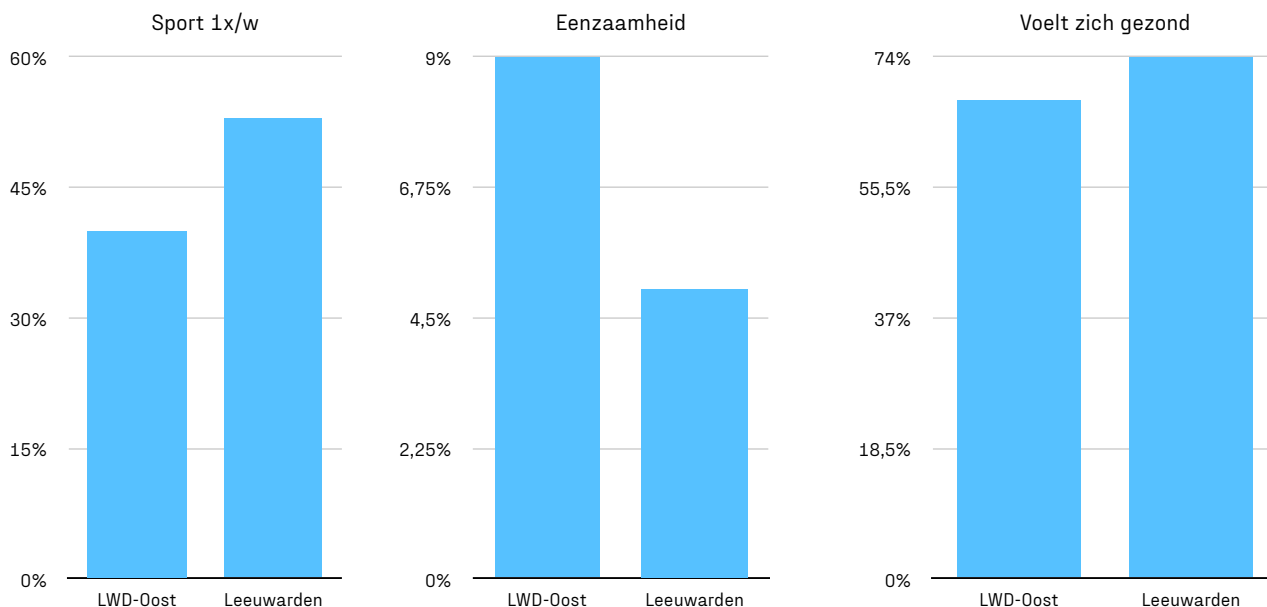
Hoe snel en hoe veel mensen verhuizen, zegt iets over hoe ze hun woning en de woonomgeving ervaren. Als het aantal verhuizingen te hoog is, gaat dit ten koste van de leefbaarheid. Er is dan weinig betrokkenheid en bewoners kennen elkaar onvoldoende. We zetten daarom in op een goed evenwicht in het aantal verhuizers en blijvers. Zo versterken we de leefbaarheid en verminderen we overlast.

Ambitie wonen	bestaanszekerheid	kansengelijkheid	leefbaarheid	vertrouwen
Er zijn meer mogelijkheden voor een wooncarrière in de wijk door een gevarieerde woningvoorraad voor diverse (inkomens)groepen.		x	x	
Mensen met een laag inkomen hebben een woning met betaalbare vaste (energie)lasten en er zijn geen huisuitzettingen door betalingsachterstanden.	x	x	x	
Bewoners wonen in een gezondere woning (schimmelvrij, koel en geventileerd) en ervaren een betere kwaliteit van wonen.	x	x		x
Bewoners zijn tevredener over de kwaliteit van hun woonomgeving; minder zwerfafval, klimaatbestendig, nodigt uit tot spel, ontmoeten en bewegen.		x	x	x
Het aantal verhuizingen, de leefbaarheid (VPI) en overlast zijn meer gestabiliseerd en mensen kennen hun burens voldoende.			x	
Bewoners ervaren een goed particulier verhuurderschap met goed contact met de verhuurder, eerlijke huurprijzen en tijdig onderhoud.	x	x	x	x

‘Een schommel! En een speeltuin voor de kleine kinderen. De peutertjes. En een zebrapad bij het fietspad bij school. En ze moeten het gras vaker maaien. Nu zitten er teken in. Dan kunnen we er niet in spelen.’

Liyana, 6 jaar (Vrijheidswijk)

→ GEZONDHEID

De vraag naar wat zij het belangrijkste vinden in hun leven, beantwoorden veel mensen met: een goede gezondheid. In Leeuwarden Oost is dit niet anders. Maar een goede gezondheid is in dit deel van de stad minder vanzelfsprekend dan in andere wijken. Bewoners van Leeuwarden Oost zijn vaker kwetsbaar en hebben vaker een slechtere gezondheid. Bij de laagste inkomensgroep spreken we van een gezondheidskloof.

Deze kloof wordt vaak veroorzaakt door maatschappelijke problemen, zoals werkloosheid, ongunstige woon- en werkomstandigheden en armoede. Dit zien we ook in Leeuwarden Oost. Met weinig geld is het lastiger om gezond te eten. En als je moeite hebt met het betalen van de rekeningen, kunnen de kosten van het eigen risico een drempel zijn om naar een dokter te gaan. Daarbij

zorgt armoede voor spanningen in gezinnen, waardoor er minder ruimte is om met gezond leven bezig te zijn en contacten te onderhouden. Wie sociale contacten heeft in de buurt en zich thuis voelt in de omgeving, ervaart meer veiligheid en minder stress. Het maakt hulp vragen én bieden ook gemakkelijker.

Hoe mensen gezondheid ervaren, verschilt van persoon tot persoon. En dit geldt nog meer voor gezond gedrag. Daardoor zit er soms verschil tussen wat mensen zelf ervaren en wat uit cijfers blijkt. Dit komt ook doordat de gevolgen van minder gezond gedrag, zoals weinig bewegen, niet direct merkbaar zijn. Uit onderzoek weten we dat mensen met een laag inkomen en een beperkt opleidingsniveau korter leven dan andere groepen. Ook het aantal gezonde levensjaren is lager. Leeuwarden Oost

heeft meer mensen met een laag inkomen dan andere wijken in Leeuwarden.

Omdat een slechtere gezondheid vaak verschillende oorzaken heeft, pakken we dit thema ook samenhangend aan. We benaderen gezondheid in het Programma Leeuwarden Oost daarom vanuit verschillende invalshoeken. Daarbij baseren we ons op positieve gezondheid (model van Machteld Huber). Positieve gezondheid gaat uit van hoe mensen zelf hun gezondheid ervaren en of zij het idee hebben dat zij hieraan zelf iets kunnen veranderen.

Met het programma willen we de verschillen in perspectief op een goede gezondheid verkleinen. Daarbij worden we onder meer financieel geholpen door het FNO, dat onze aanvraag voor een Gezinslab in Leeuwarden Oost ondersteunt.

Met het Gezinslab versterken we samen met bewoners het formele en informele netwerk en de samenwerking daartussen. Hierin spelen ervaringsdeskundigen een

belangrijke rol. Bewoners hebben zo meer grip op en zeggenschap over hulp en ervaren dat ze zelf meer kunnen doen aan hun gezondheid.

We beginnen met dit lab de eerste jaren in Oud-Oost en Bilgaard. Daarna breiden we uit naar de andere wijken. Onze intentie is om minimaal tien jaar met FNO samen te werken. De looptijd van het programma van 20 jaar biedt de kans om dit te verduurzamen, waarmee we voor een nieuwe generatie een verschil kunnen maken. De kinderen van nu zijn de ouders van over 20 jaar. We hebben voor ogen dat we voor hun kinderen nooit meer de vraag hoeven te stellen hoe we de gezondheidskloof moeten dichten. Onze ambitie is:

Bewoners van Leeuwarden Oost hebben en ervaren dezelfde kansen en mogelijkheden om in een goede gezondheid op te groeien en oud te worden als alle Leeuwarders.

Doelstellingen

Betekenisvol netwerk

Door een betere verbinding en samenwerking van alle partners die invloed kunnen uitoefenen op de gezondheid van bewoners vormen we een ondersteunende en stimulerende schil rond de bewoners, waarin het formele en informele netwerk van vrijwilligersorganisaties, lotgenotencontact en burenhulp goed samenwerken. Zo signaleren we problemen eerder en kan elk contact met een bewoner een eerste stap naar een betere gezondheid zijn. Vanuit de schil is er oog voor fasen en gebeurtenissen in het leven van bewoners die extra kwetsbaarheid met zich meebrengen.

Daarnaast stimuleren we het opbouwen van een eigen netwerk van bijvoorbeeld familie, vrienden, kennissen, burens en collega's. Er zijn in de wijken meer mogelijkheden voor ontmoeten en het samen ondernemen van activiteiten, die hieraan bijdragen. Dit is ook een belangrijk thema in de wijkvisies die bewoners samen opstellen.

Minder zorg en ondersteuning

Door het betekenisvolle netwerk in te zetten op preventie, gezond gedrag en het verminderen van stress, hebben bewoners minder zorg en ondersteuning nodig. We maken kinderen en jongeren weerbaarder tegen tegenslag en het omgaan met de sociale, fysieke en emotionele uitdagingen van het leven. Daarbij zetten we in op het verminderen van het stigma op het (vroegtijdig) vragen van hulp bij mentale problemen. We hebben extra oog voor de mentale problemen van bijvoorbeeld jonge statushouders en nieuwkomers.

Inzicht in het eigen vermogen om positieve gezondheid te vergroten, is een belangrijke basis voor het ervaren van een betere kwaliteit van leven. Gezondheidsvaardigheden spelen hierin een belangrijke rol. Dat wil zeggen dat bewoners weten hoe ze gezond(er) worden en blijven.

Professionals en vrijwilligers hebben kennis van verschillen in gezondheidsrisico's van bewoners met verschillende achtergronden en van het goed omgaan met deze verschillen. Zij doen een beroep op (ervaring)deskundigen wanneer ze merken dat hun kennis niet volstaat of wanneer zij onvoldoende in staat zijn hierover goed met bewoners te communiceren.

Verminderen en voorkomen schulden

We zetten in op het verminderen van schulden bij volwassenen (als rolmodel voor jongeren) en op het voorkomen van problematische schulden bij jongeren. We kennen de knelpunten in het systeem waar bewoners met schulden tegenaan lopen en passen dit waar nodig aan. We hebben beginnende schulden eerder in beeld, ook doordat jongeren eerder aan de bel durven te trekken, en grijpen eerder in. Zo doorbreken we generatiearmoede.

Het aantal kinderen in jeugdbescherming daalt

Een goede start levert veel winst op aan gezondheid. Daarom investeren we al voor de zwangerschap in gezondheid. De focus op de nieuwe generatie vraagt een goede ondersteuning van aanstaande ouders, gezinnen en de sociale omgeving waarin kinderen opgroeien. Zo vergroten we de kansen van een nieuwe generatie op een gezonde toekomst.

We signaleren achterstanden of problemen eerder en voorkomen dat problemen erger worden door vroeg te handelen en ouders meer handvatten te bieden. Het aantal kinderen in de jeugdbescherming daalt.

Bewoners bewegen voldoende

We werken aan een leefomgeving die bewoners, en met name kinderen en jongeren, mogelijkheden biedt en uitnodigt om te bewegen en voor een brede motorische ontwikkeling. Kinderen maken kennis met verschillende vormen van bewegen. Daarmee maken zij zich vaardigheden eigen die ze de rest van hun leven nodig

hebben. Ze bewegen op school, buiten in de buurt en als ze dat willen ook bij een vereniging. Bewoners hebben meer mogelijkheden om te bewegen en profiteren van de positieve effecten van bewegen voor hun fysieke en mentale gezondheid, sociale vaardigheden en netwerk en hun kwaliteit van leven. Zo wordt bewegen een vliegwiel voor een betere gezondheid.

Ambitie gezondheid	bestaanszekerheid	kansengelijkheid	leefbaarheid	vertrouwen
Bewoners voelen zich gezonder en hebben minder zorg en ondersteuning nodig.	x	x		x
Bewoners komen financieel beter rond en ervaren minder stress.	x	x	x	x
Er komen geen jongeren meer in problematische schulden door vroegtijdig en adequaat handelen.	x	x	x	x
Kinderen en jongeren hebben vaker een goede start en een stabiel en veilig thuis, waardoor er minder gebruik wordt gemaakt van jeugdhulp en jeugdbeschermende maatregelen.	x	x		x
Bewoners bewegen voldoende en hebben meer vaardigheden om gezond te leven.		x		
Bewoners hebben meer betekenisvolle, informele contacten (familie, vrienden, burens en/of collega's) en kunnen vertrouwen op professionals die maatwerk leveren.		x	x	x

Uitgangspunten en werkwijzen

Het Programma Leeuwarden Oost gaat uit van wat er in de wijken en bij de bewoners leeft en speelt. Hun problemen, zorgen en kansen zijn de opgaven waarop het programma antwoorden moet bieden. We werken in het programma altijd vanuit bewoners, gemeente en maatschappelijke organisaties. Daarbij zijn we ons voortdurend bewust van de culturele diversiteit van de mensen die in de wijken wonen, werken en leven en wat deze diversiteit vraagt van het invullen van perspectief op leren, werken, wonen en gezondheid. (Ervaring-)deskundigen en rolmodellen uit alle gemeenschappen zijn hierbij onmisbare adviseurs en sleutelfiguren.

Kansen - Extra rijksmiddelen en regelruimte - Systeendoorbraken en innovatie - Meerjarige strategie - Integrale samenwerking - Duurzame ontwikkelingen - Bewonersparticipatie doorontwikkelen - Landelijke leernetwerk - Cultuur als bindende factor (LF2028)	Context - Landelijke herstel- en perspectief programma Leefbaarheid en veiligheid - Weinig vertrouwen in overheid/ instanties - Coronacrisis - Diverse trends naar 2042	Ambitie De inwoners van Leeuwarden Oost ervaren een goede kwaliteit van leven met perspectief op leren, werken, wonen en gezondheid.	Aanleiding Leeuwarden-Oost is aangewezen tot een van de 16 stedelijke vernieuwingsgebieden in Nederland door ministerie BZK Coronacrisis vraagt om snel + meerjarig extra investeren	Ongewenste effecten - Problemen van LO verplaatsen zich naar andere stadsdelen - Gemeente en partners nemen regie van leven inwoners over, inwoners missen eigen regie. - Kortetermijnsuccessen (politieke druk) - Programma neemt reguliere taken over en stroomt vol - Te veel praten en te weinig doen
Bedreigingen - Geld: te weinig of belangen zijn alleen daarop gericht - Belangen: eigen belangen overheersen+ gevoelige relaties (machtsstrijd) - Aanbodgericht i.p.v. aansluiten op behoeften - Ontevredenheid: door veel wijken, belangen en domeinen kan niet iedereen tegemoet gekomen worden - Tijd: ongeduld om resultaten te bereiken	Strategie - Bouwen aan een sterke 20-jarige samenwerking met bewoners en partijen vanuit gezamenlijke ambities - Gericht op partijen die kunnen en willen investeren	Doelen Betere kwaliteit van leven door meer zekerheid, kansen, leefbaarheid en vertrouwen. Meer perspectief op: - Afronden opleiding/leren (Arbeids)participatie - Woonkwaliteit - Gezondheidsverbetering	Belanghebbenden - Inwoners Leeuwarden Oost - Bestaande sociale basis(infra) - Wijkorganisaties - Maatschappelijke organisaties - Gerelateerde projecten Gemeente (Politiek)	Afbakening De activiteiten zijn een plus op de bestaande activiteiten en zijn gericht op: - systeendoorbraken - innovaties - grootschalige samenwerking Het programma gaat uit van het langetermijnperspectief van 20 jaar. De focus ligt op de nieuwe generatie (kinderen/jongeren)
Inspanningen Uitwerking in programmaplan	Baten Uitwerking in programmaplan	Resultaten Uitwerking in programmaplan		
Randvoorwaarden - Gedreven coalitie (eigenaarschap/samenwerken) - Voldoende financiering - Regelruimte voor innovatie - Goede communicatiestrategie - Samenwerking faciliteren - Gezamenlijke monitoring - Voldoende formatie voor de uitvoering - Programmabureau die de samenhang organiseert	Middelen - Omvang middelen bepalen in het programmaplan voor mogelijke Rijksaanvraag (hangt af van nieuwe coalitie) - Bijdrage betrokken partijen bepalen (formatie/middelen) - Beschikbare toegekende middelen: 5 ton FNO en 20,5 miljoen Volkshuisvestingsfonds	Organisatie - Brede coalitie: bewoners(org), partners, overheid - Bestuur: beslissingsbevoegde partijen - Uitvoering: programmabureau in het gebied samen met coalitie		

OOG VOOR TOEKOMSTIGE TRENDS EN ONTWIKKELINGEN We hebben twintig jaar om onze ambitie te realiseren. We kijken daarom ook naar opgaven en trends die op de langere termijn van invloed zijn op de kwaliteit van leven in de wijken. Voor de vier behoeften waaraan het programma werkt, willen we van Leeuwarden Oost een impactregio maken. We vullen activiteiten zo in dat ze bijdragen aan de duurzame ontwikkelingsdoelen (Sustainable Development Goals, oftewel SDG's) van de Verenigde Naties. Deze doelen zijn opgesteld om wereldwijd te werken aan een grotere bestaanszekerheid, een gezonde leefomgeving en een rechtvaardige samenleving.

Met het Programma Leeuwarden Oost geven we hieraan op wijkniveau invulling. Zonder extra inspanning vergroten ontwikkelingen als de klimaatverandering, de energietransitie, verlies van biodiversiteit en de verdergaande digitalisering van de samenleving de tweedeling in de samenleving. Maar wanneer innovatie en experiment worden ingezet, bieden ze kansen. Dat past goed bij de kern van de aanpak van het Programma Leeuwarden Oost.

Naast externe ontwikkelingen die wereldwijd spelen, is er een aantal trends en ontwikkelingen die (vooral) een rol spelen in stedelijke gebieden en met name in kwetsbare gebieden in Nederland. Denk aan de toenemende polarisatie, gevoed door social media en gebrek aan vertrouwen in officiële instanties, de ongelijkheid op de woningmarkt en het steeds complexer worden van

wet- en regelgeving, waarop juist bewoners in kwetsbare positie een beroep moeten doen om rond te kunnen komen. We vragen van het Rijk extra regelruimte om experimenten en systeemdoorbraken goed vorm te kunnen geven.

(MEER) BEWONERS BETREKKEN Bewonersbetrokkenheid is essentieel voor het Programma Leeuwarden Oost. De bewoners staan centraal en hun vragen en problemen bepalen wat er moet veranderen voor de volgende generatie om onze ambities te realiseren. Daarbij luisteren we niet alleen naar wat bewoners belangrijk vinden die zich al actief inzetten voor de wijken, maar juist ook naar bewoners die normaal gesproken minder aan het woord komen.

In de wijken wordt hieraan al op verschillende manieren gewerkt. Zo heeft de Vlietzone samen met het wijkpanel en bewoners al een wijkvisie opgesteld. De wijkvereniging in Bilgaard heeft een koffietafelgesprek georganiseerd waaraan de thema's van het programma zijn besproken. Zij wil deze koffietafelgesprekken structureel in het wijkcentrum organiseren. Heechterp-Schieringen wil een netwerk opzetten van sleutelfiguren die veel mensen in de wijk kennen en spreken om op die manier zo veel mogelijk mensen een stem te geven. De Vrijheidswijk heeft actief ingezet op het betrekken van de scholen. Kinderen en jongeren is gevraagd wat hun wensen zijn. Daarnaast hebben hier 500 bewoners hun wensen en behoeften via de bewonersenquête kenbaar gemaakt. Camminghaburen

werkt al samen met bewoners aan het verwezenlijken van wensen, onder meer via 'Groen verbindt' en de werkgroep eenzaamheid. De wijken hebben onderling afgesproken hun ervaringen te delen.

Naast de wijken is ook een aantal organisaties van bewoners met verschillende culturele achtergronden samengekomen om vanuit hun achterban mee te denken over het programma. Zij vertegenwoordigen de Surinaamse, Koerdische, Marokkaanse, Somalische, Syrische, Eritrese en Antilliaanse gemeenschappen in Leeuwarden Oost. Onder de werktitel 'multicultigroep' willen zij betrokken blijven. Het team statushouders van Amaryllis denkt hier ook graag in mee.

CULTUUR ALS MIDDEL Als Culturele Hoofdstad van Europa heeft Leeuwarden veel geleerd over de kracht van cultuur als positieve impuls voor de leefbaarheid en voor het versterken van het gemeenschapsgevoel in wijken en dorpen. Daarmee willen we in het Programma Leeuwarden Oost ons voordeel doen. We zien cultuur als middel om de eigen kracht van bewoners in te zetten en te versterken en het talent dat in de wijken aanwezig is te benutten.

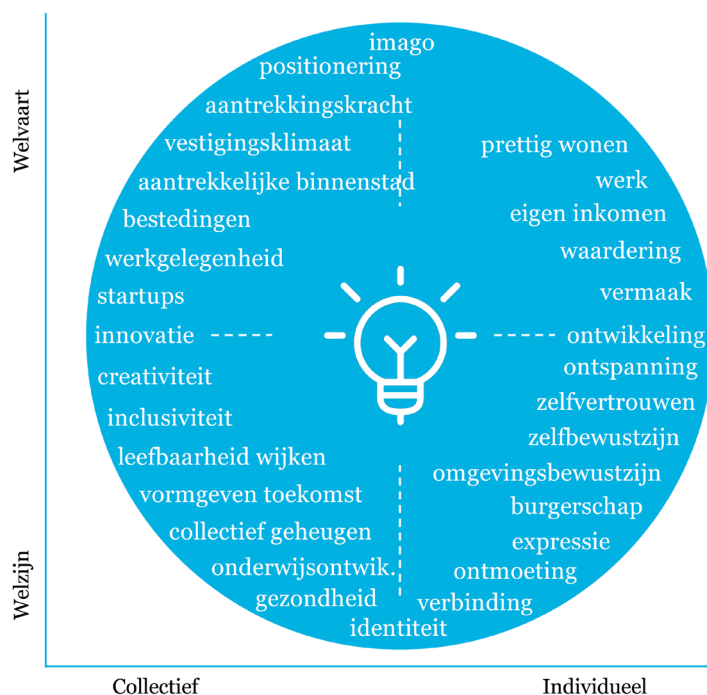
Cultuur heeft veel vormen, dat maakt het een veelzijdig middel. Cultuur zit in de bewoners en de wijken zelf, maar kan ook nieuwe ideeën en perspectieven toevoe-

gen. Zij verbindt en bouwt bruggen, zowel binnen de wijken als met de wereld daarbuiten. Zij maakt onderwerpen bespreekbaar, versterkt de weerbaarheid, het zelfvertrouwen en de trots van bewoners en wijken, draagt bij aan een goede kwaliteit van leven en kan het beeld dat anderen van de wijken hebben anders inkleuren. Hierbij zetten we ook de positieve invloed van rolmodellen in.

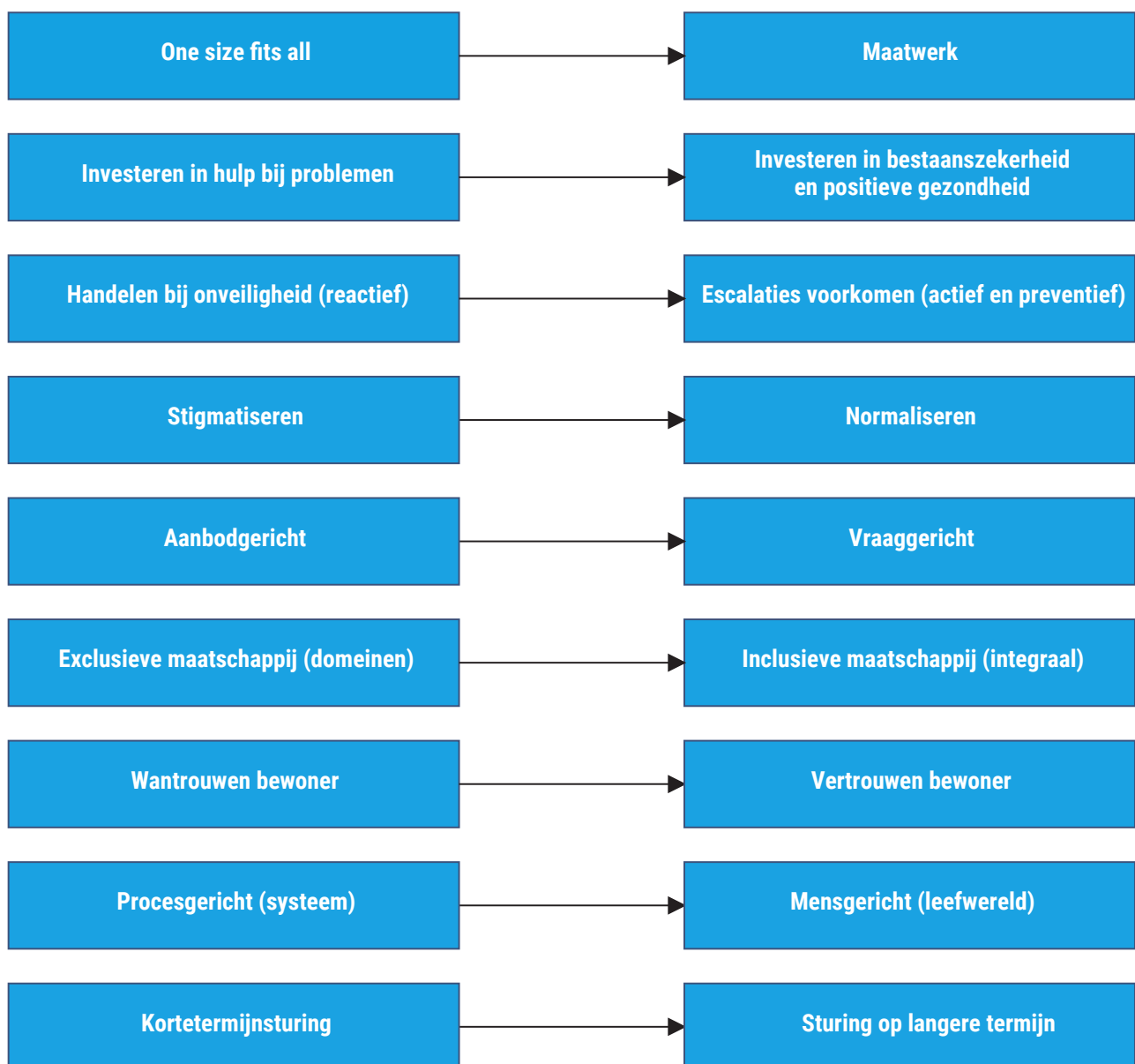
We versterken het cultureel kapitaal in de wijken, zowel van bewoners als collectief. Daarnaast gebruiken we cultuur ook als middel om resultaten en successen te vieren en om samen met de wijken en buitenstaanders te reflecteren op het programma en de dialoog aan te gaan over wat er verandert in de wijken en welke ideeën en leven er nog.

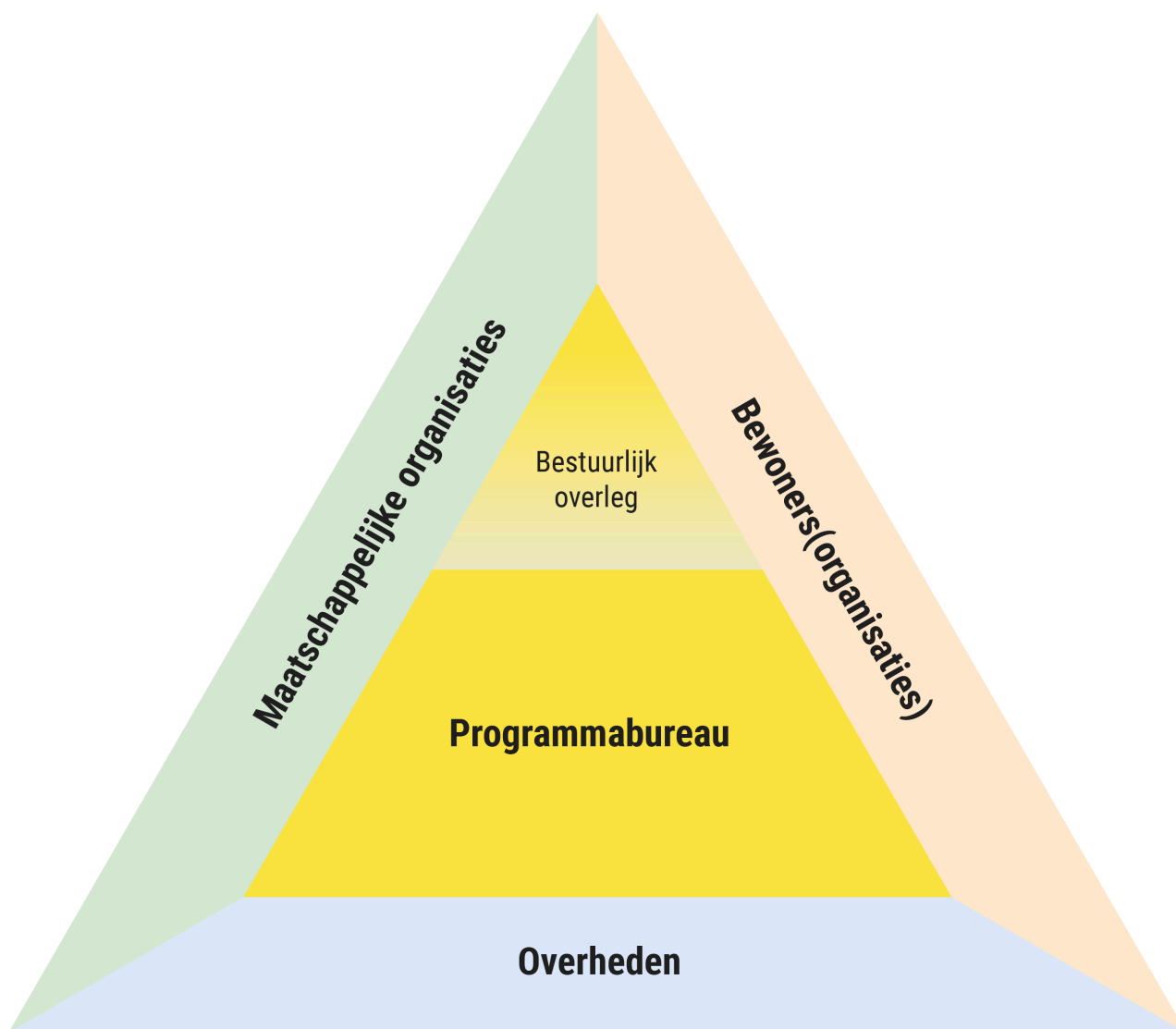
Bosk

In de zomer van 2022 moeten er honderden bomen door de straten van Leeuwarden trekken. Het kunstproject Bosk gaat over vergroenen, omgaan met een veranderd klimaat, maar ook over omgaan met elkaar en het leefbaar maken en houden van de stad. Een aantal bewoners van Leeuwarden Oost heeft al laten weten deel te willen nemen aan het project. Zij willen een paar bomen adopteren tot ze groot genoeg zijn om mee te kunnen 'lopen' in de groene parade, om (de trots van) Leeuwarden Oost zichtbaar te maken.

Om de kwaliteit van leven te verbeteren zien we de volgende trendbewegingen waar we aan mee willen werken:

Brede coalitie

ORGANISATIE Voor de uitvoering van het programma werken we met een compact en slagvaardig programmabureau, waarin de brede coalitie van maatschappelijke organisaties, bewonersorganisaties en de overheid is vertegenwoordigd. Het programmabureau organiseert de samenhang en zorgt voor een goede afstemming met alle partners en de communicatie met de

wijken. Daarnaast houdt het regie op het totaal van de uitvoering van activiteiten. Van het programmabureau is het bestuurlijk overleg opdrachtgever waaraan alle beslissingsbevoegde partners deelnemen. De opzet voor de organisatie is overgenomen van Rotterdam, waar zij hiermee goede ervaringen hebben opgedaan.

Naar een programmaplan

Dit ambitiedocument is een eerste stap. We hebben met elkaar opgesteld waar we naartoe willen werken. Op basis van het ambitiedocument werken we toe naar een programmaplan.

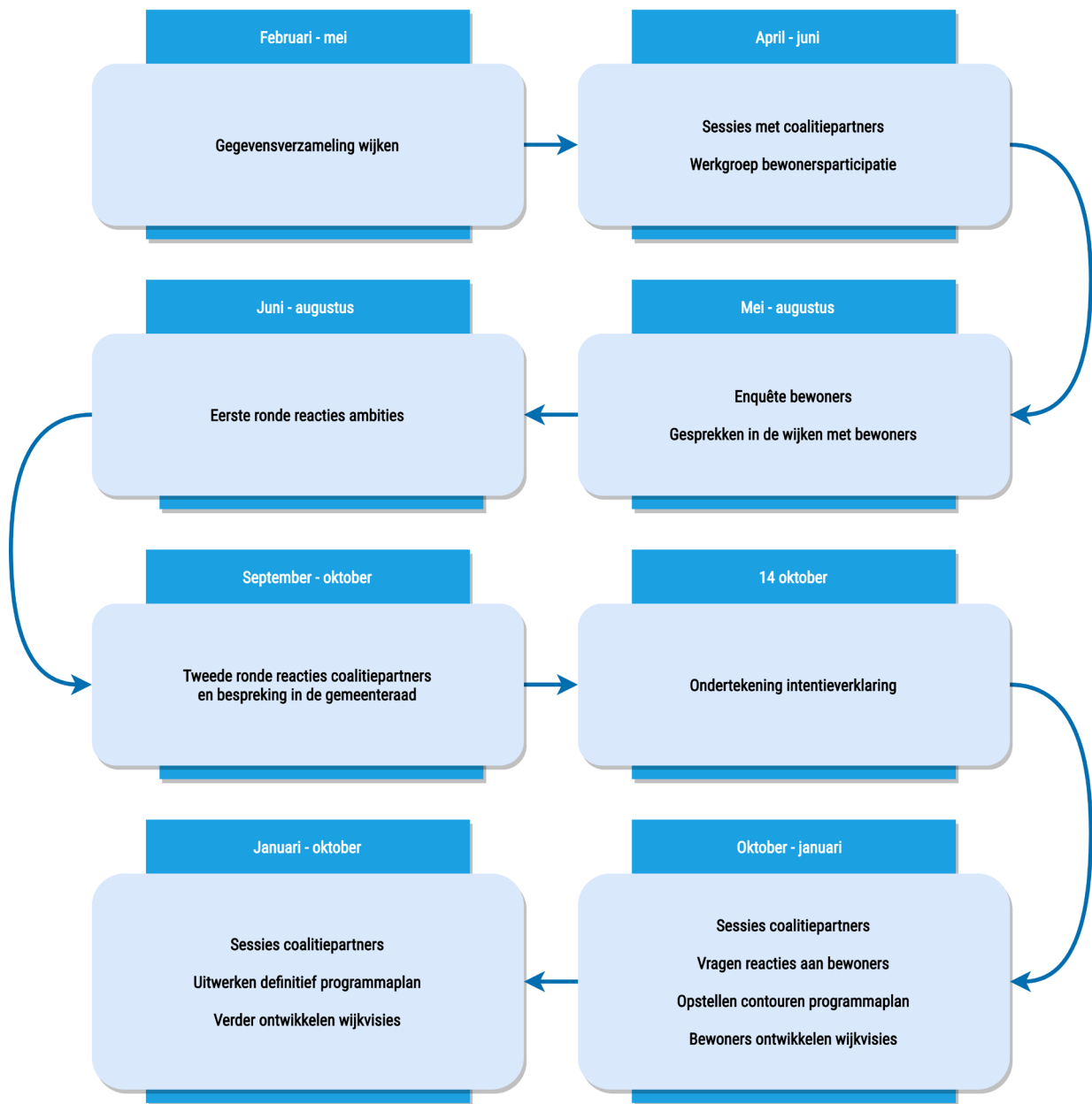
- Als coalitiepartners onderstrepen we de samenwerking met het ondertekenen van een intentieverklaring.
- In de wijken gaan bewoners dit najaar aan de slag met hun wijkvisies. Deze ontwikkeling loopt parallel aan het ontwikkelen van het programmaplan. De onderdelen uit de wijkvisies die passen binnen de aanpak van het programma, nemen we op in dit plan.

Tot eind 2021/begin 2022 werken we samen aan de eerste contouren van het programmaplan. Via loting willen we een dwarsdoorsnede van de bewoners vragen bij

de uitwerking mee te kijken. Hierin werken we uit hoe we onze ambities gaan realiseren; welke aanpakken en interventies kiezen we en wie hebben we daarbij nodig? Ook leggen we vast waarmee we gaan beginnen en wat later volgt en hoe we de resultaten meten.

Er zullen activiteiten zijn waarmee we al snel al lerend kunnen beginnen. Er zullen ook activiteiten zijn die we verder moeten uitwerken en doordenken. Die vragen in de opstartfase dus meer tijd of meer zekerheid over extra middelen. We nemen 2022 om waar nodig het programmaplan verder uit te werken. Als het nieuwe kabinet besluit geld beschikbaar te stellen voor de 16 stedelijke gebieden, wat we uiteraard hopen, dan kunnen we zo direct ons Programmaplan indienen.

Bijlage 1

Impressie van de resultaten van de wijkenquête

DE WIJKEN VAN LEEUWARDEN OOST

De kenmerken van de wijken bepalen voor een deel welke mogelijkheden zij hebben en de vragen en problemen die er spelen. De wijken hebben elk hun eigen verhaal.

oud-OOST

Oud-Oost is een volkswijk met veel gezichten en kansen aan de rand van de binnenstad. De wijk bestaat uit drie buurten: de Vlietzone, Oldegalileën/Bloemenbuurt en Tjerk Hiddes/Cambuursterhoek. De buurten hebben veel gemeen. Ze zijn dichtbevolkt en hebben veel steen en minder groen. De woningvoorraad en de leefomgeving vragen aandacht. Het vertrek van Cambuur uit de wijk is een gemis, maar het biedt ook kansen.

Bewoners waarderen vooral de gezelligheid, het sociale karakter van de wijk en de monumentale gebouwen. Ze missen groen, speelplekken voor de kinderen en het Molenpad mist een buurthuis. Zwerfafval is een grote ergernis. Ook willen bewoners graag dat er iets wordt gedaan aan de huisjesmelkers. In de helft van alle woningen woont ieder jaar een nieuwe bewoner. Dat gaat ten koste van de samenhang in de wijk.

BILGAARD

Bilgaard is een naoorlogse 'hechte' wijk, waar veel verschillende nationaliteiten samen wonen. Bewoners hebben veel sociale contacten, maar ook diverse problemen, zoals armoede. Meer dan een kwart van de bewoners maakt gebruik van een vorm van hulp of zorg. Er wonen veel ouderen die passende aandacht vragen.

De bewoners waarderen vooral het groen in de wijk en de ligging tegen het Leeuwarder Bos. Ook het winkel- en wijkcentrum zijn geliefd. Onderverhuur wordt als een probleem ervaren. Bewoners willen graag meer woningen voor starters en gezinnen. In de hoogbouw is sprake van overlast door afval, stank en lawaai. Dat zorgt voor stress en slapeloosheid en trekt een wissel op de gezondheid. Ook aan de verkeersveiligheid moet worden gewerkt.

VRIJHEIDSWIJK

De Vrijheidswijk is een diverse wijk, met bewoners met verschillende afkomsten en culturen. De wijk is verschillende keren op de schop gegaan en vernieuwd.

Bewoners waarderen de opzet en ligging van de wijk, het strandje, de voorzieningen en de kunst op de elektriciteitskastjes. Ook de diversiteit en saamhorigheid worden als een pluspunt gezien. Armoede, al dan niet verborgen, is een groot probleem. Bewoners zouden graag meer activiteiten in de wijk zien, zowel voor jong als oud. Het (snel)fietspad tussen het grasveld en de school wordt als onveilig ervaren.

HEECHTERP-SCHIERINGEN

Heechterp-Schieringen is een relatief arme wijk met veel portiekflats. Het groen en de goede bereikbaarheid bieden kansen voor de wijk. De wijk staat voor een grootschalige renovatie, waarbij 576 portiekflats worden gesloopt en vervangen door nieuwbouw.

Bewoners wonen met veel plezier in de wijk, soms al meerdere generaties. Het groen, de rust en de fruit- en pluktuin worden gewaardeerd. Dat geldt ook voor de sportfaciliteiten bij het Kalverdijkje, het bewoners-bedrijf en het Wijkcentrum. De sociale contacten in de wijk zouden beter kunnen. Niet iedereen kent zijn eigen burens. Ook armoede is een probleem. Bewoners willen graag in de wijk blijven wonen, ook wanneer ze kinderen krijgen. Daarvoor is niet altijd een passende woning beschikbaar.

CAMMINGHABUREN

Camminghaburen is op het eerste gezicht een gemiddelde Leeuwarder wijk. Maar vooral het noorden van de wijk is kwetsbaar.

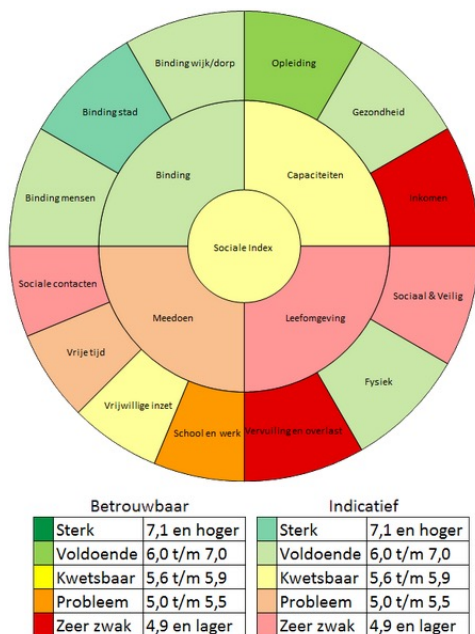
Bewoners waarderen vooral het groene karakter van de wijk en het water. Ze missen een (mooie, grote) speeltuin en prullenbakken. Ook mag het groen beter worden onderhouden. De sociale cohesie kan beter en de wijkagent mag meer zichtbaar zijn. Daarnaast is verkeersveiligheid een aandachtspunt, vooral op plekken waar fietsers kunnen oversteken.

Bijlage 2

De wijken in cijfers

De wijken van Leeuwarden Oost verschillen onderling sterk, ook wat de opgaven betreft. De sociale index laat dit goed zien. Door de scores van een aantal jaren naast elkaar te leggen, wordt ook duidelijk wat er beter gaat en wat minder goed. In deze bijlage zetten we de score van de gemeente Leeuwarden (dit is dus inclusief de dorpen) af tegen de scores per wijk.

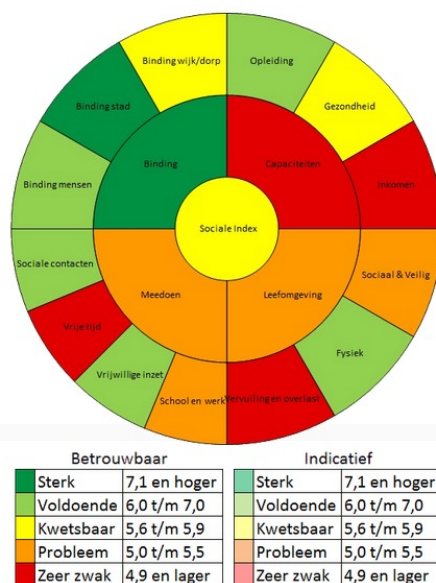
20: Oud-Oost

Scores per jaar*			
Indicator	2011	2017	2019
Binding	6,0	5,5	6,8
Binding mensen	5,8	5,2	6,0
Binding stad	6,9	6,2	8,2
Binding wijk/dorp	5,3	5,2	6,2
Capaciteiten	5,5	5,8	5,7
Gezondheid	6,4	7,0	6,8
Inkomen	3,4	2,8	3,7
Opleiding	6,7	7,5	6,6
Leefomgeving	5,2	5,3	4,9
Fysiek	5,6	5,7	6,0
Sociaal & veilig	5,1	5,2	4,7
Vervuiling & overlast	4,8	5,0	4,1
Meedoen	6,2	5,5	5,1
School & werk	6,1	5,5	5,0
Sociale contacten	5,5	5,3	4,7
Vrije tijd	7,2	5,6	5,1
Vrijwillige inzet	5,8	5,5	5,6
Totaal	5,7	5,5	5,6

* Wegens wijkherindeling kunnen scores ontbreken voor 2011 en 2017

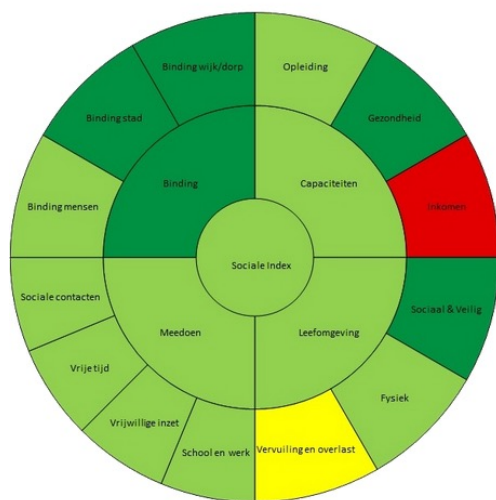
60: Bilgaard & Havankpark e.o.

Scores per jaar*			
Indicator	2011	2017	2019
Binding	7,1	7,1	7,0
Binding mensen	6,1	6,2	7,0
Binding stad	8,3	8,1	8,4
Binding wijk/dorp	6,8	7,1	5,7
Capaciteiten	4,5	4,5	4,7
Gezondheid	5,3	5,3	5,7
Inkomen	2,6	2,2	2,4
Opleiding	5,6	6,0	6,0
Leefomgeving	5,6	5,8	5,4
Fysiek	6,4	5,9	6,6
Sociaal & veilig	5,2	6,5	5,3
Vervuiling & overlast	5,3	5,1	4,3
Meedoen	5,1	4,7	5,2
School & werk	4,9	5,0	5,0
Sociale contacten	5,3	5,9	6,1
Vrije tijd	5,0	3,0	3,0
Vrijwillige inzet	5,2	4,7	6,6
Totaal	5,5	5,5	5,5

* Wegens wijkherindeling kunnen scores ontbreken voor 2011 en 2017

Gemeente Leeuwarden

Betrouwbaar		Indicatief	
Sterk	7,1 en hoger	Sterk	7,1 en hoger
Voldoende	6,0 t/m 7,0	Voldoende	6,0 t/m 7,0
Kwetsbaar	5,6 t/m 5,9	Kwetsbaar	5,6 t/m 5,9
Probleem	5,0 t/m 5,5	Probleem	5,0 t/m 5,5
Zeer zwak	4,9 en lager	Zeer zwak	4,9 en lager

Scores per jaar*			
Indicator	2011	2017	2019
Binding	6,6	7,0	7,2
Binding mensen	6,5	6,8	7,0
Binding stad	6,9	7,2	7,4
Binding wijk/dorp	6,4	7,0	7,1
Capaciteiten	5,7	5,7	6,1
Gezondheid	6,6	7,0	7,1
Inkomen	4,1	3,3	4,3
Opleiding	6,4	6,9	6,8
Leefomgeving	6,3	6,6	6,7
Fysiek	6,4	6,6	6,9
Sociaal & veilig	6,4	7,0	7,4
Vervuiling & overlast	6,2	6,3	5,9
Meedoen	6,3	6,2	6,4
School & werk	6,2	6,3	6,2
Sociale contacten	6,1	6,4	6,4
Vrije tijd	6,5	5,6	6,2
Vrijwillige inzet	6,2	6,3	6,6
Totaal	6,2	6,4	6,6

* Wegens wijkherindeling kunnen scores ontbreken voor 2011 en 2017

50: Heechterp & Schieringen

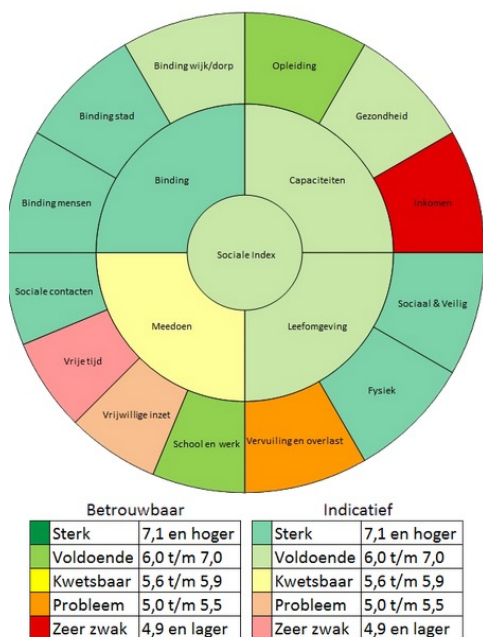

Betrouwbaar		Indicatief	
Sterk	7,1 en hoger	Sterk	7,1 en hoger
Voldoende	6,0 t/m 7,0	Voldoende	6,0 t/m 7,0
Kwetsbaar	5,6 t/m 5,9	Kwetsbaar	5,6 t/m 5,9
Probleem	5,0 t/m 5,5	Probleem	5,0 t/m 5,5
Zeer zwak	4,9 en lager	Zeer zwak	4,9 en lager

Scores per jaar*			
Indicator	2011	2017	2019
Binding	5,3	5,8	5,9
Binding mensen	4,5	4,6	4,9
Binding stad	7,0	7,2	7,8
Binding wijk/dorp	4,5	5,5	4,9
Capaciteiten	4,5	4,8	4,4
Gezondheid	5,9	6,3	5,6
Inkomen	2,5	2,2	2,3
Opleiding	5,1	5,9	5,4
Leefomgeving	5,1	5,1	4,8
Fysiek	5,9	6,3	6,2
Sociaal & veilig	4,5	4,2	4,9
Vervuiling & overlast	4,9	4,9	3,4
Meedoen	4,7	4,6	4,4
School & werk	4,6	4,8	4,6
Sociale contacten	4,4	4,6	4,2
Vrije tijd	5,1	3,5	4,3
Vrijwillige inzet	4,5	5,3	4,5
Totaal	4,9	5,0	4,8

* Wegens wijkherindeling kunnen scores ontbreken voor 2011 en 2017

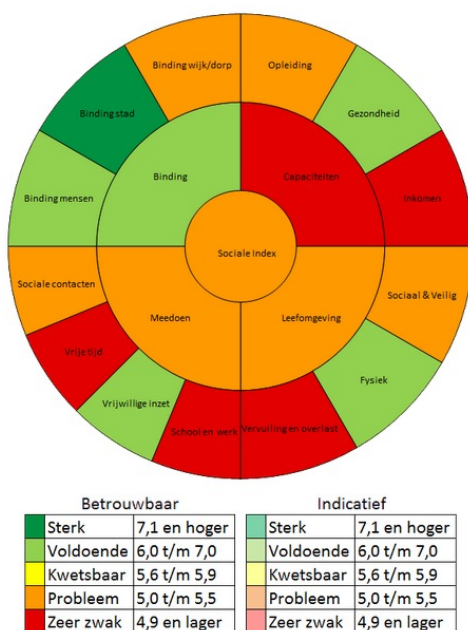
51: Camminghaburen e.o.

Scores per jaar*			
Indicator	2011	2017	2019
Binding	6,9	7,6	7,2
Binding mensen	6,4	7,4	7,1
Binding stad	6,7	7,3	8,2
Binding wijk/dorp	7,6	8,0	6,3
Capaciteiten	6,1	6,3	6,1
Gezondheid	6,5	7,8	6,4
Inkomen	6,4	4,6	4,9
Opleiding	5,4	6,6	6,9
Leefomgeving	6,2	7,1	6,7
Fysiek	6,5	6,7	7,4
Sociaal & veilig	5,8	7,4	7,3
Vervuiling & overlast	6,2	7,2	5,4
Meedoen	6,2	6,2	6,0
School & werk	6,4	7,1	6,8
Sociale contacten	6,5	6,8	7,8
Vrije tijd	5,7	4,8	4,0
Vrijwillige inzet	6,0	6,0	5,2
Totaal	6,3	6,7	6,4

* Wegens wijkerindeling kunnen scores ontbreken voor 2011 en 2017

61: Vrijheidswijk

Scores per jaar*			
Indicator	2011	2017	2019
Binding	5,7	6,4	6,2
Binding mensen	5,0	6,1	6,0
Binding stad	6,5	7,7	7,2
Binding wijk/dorp	5,5	5,5	5,3
Capaciteiten	4,5	4,5	4,7
Gezondheid	5,7	5,2	6,0
Inkomen	2,4	2,3	2,7
Opleiding	5,4	5,9	5,5
Leefomgeving	5,0	5,6	5,1
Fysiek	6,1	5,3	6,1
Sociaal & veilig	4,6	6,3	5,0
Vervuiling & overlast	4,3	5,1	4,2
Meedoen	4,5	4,4	5,3
School & werk	4,6	4,9	4,5
Sociale contacten	4,1	3,8	5,4
Vrije tijd	4,2	3,7	4,8
Vrijwillige inzet	5,1	5,1	6,4
Totaal	4,9	5,1	5,3

* Wegens wijkerindeling kunnen scores ontbreken voor 2011 en 2017

OPENBAAR MINISTERIE

OVO.Fryslân.Noord
Stichting Openbaar Voortgezet Onderwijs Fryslân-Noord

rijksuniversiteit
 groningen

campus fryslân

**van hall
 larenstein**
 university of applied sciences

**TOP
 MOVERS**
 Bandsma Bultje

eZian nieuw
 huurdersplatform

**PC
 BC**
 en omstreken
 LEEUWARDEN

Ministerie van Binnenlandse Zaken en
 Koninkrijksrelaties

**MOEDIGE
 DIALOOG!**
 LEEUWARDEN

SIP
 BOUWTECHNIEK

**WUJKVERENIGING
 BIJGAARD**

**NHL
 STENDEN**
 hogeschool

amaryllis

**Stichting Bewonersbedrijf
 Heechterp Schieringen**

De Bewonersraad

**KUNST
 KADE**

bouwzorg fryslân

POLITIE

V-O-L: Vrijwilligers | Organisaties | Leeuwarden

proloog
 openbaar bestuursbedrijf

bv sport

LAB noord

De Friesland

elkien

WoonFriesland
 Het sociaal verhuurbedrijf

ROC FRIESE POORT

friesland college

Gemeente Leeuwarden

P. de VRIES
 INSTALLATIETECHNIEKEN BV

**Kredietbank
 NEDERLAND**

worketeers

Beeld van de coalitie in ontwikkeling